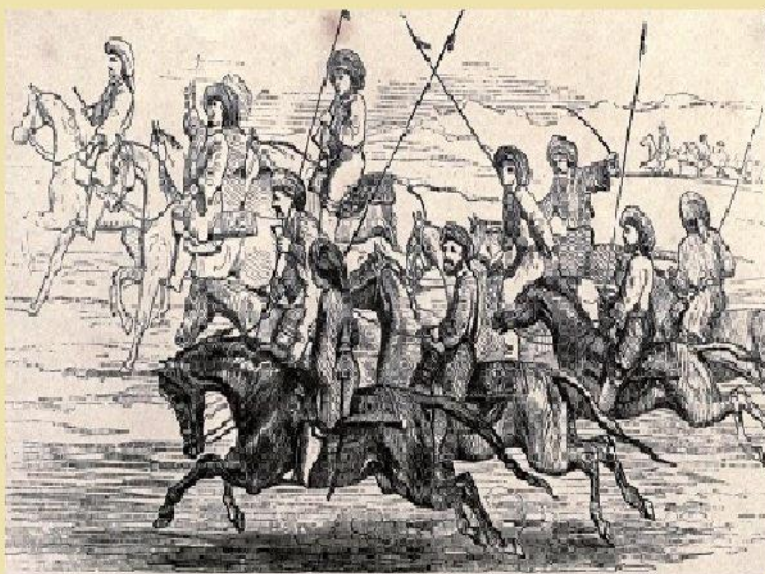

هه‌وایی کوردستان و کورد له‌به‌نگه‌نامه‌و روژنامه

ئینگلیزی و ئه‌وروپییه‌کاندا

به‌رگی هه‌شته‌م

نامه‌ده‌کردن و وه‌رگێرانی:

پروفیسۆر. دکتۆر یاسین سه‌رده‌شتیی

زانکۆی سلیمانی

پيشه‌کيى :

ئاشكر ايه كه به‌لگه‌نامه‌و روژنامه‌كان به‌هاو نرځيكي زور گرنگ و پيشوماريان له‌ليكوآينه‌وه مروفايه‌تبيه زانستى و ئەكادىمىييه‌كاندا هه‌يه‌و بوونيان سه‌رچاوه‌ى پته‌ويى و ره‌سه‌نى هه‌ر كارىكى سه‌ر كه‌وتوه ، چونكه هه‌وال و زانيارىييه‌كانيان ده‌گونجيت هينده وردو راسته‌وخو بن كه له بيه‌ره‌ويى و سه‌رچاوه جياواز ه‌كانى تردا و ا به‌ئاسانى ده‌ست تويزه‌ر نه‌كه‌ون، به‌تاييه‌ت نه‌گه‌ر نه‌و به‌لگه‌نامه‌و روژنامه‌نه هى ده‌وله‌تانيكى زله‌يزو خاوه‌ن ميدياى ئازادى و ه‌ك برىتانيا و ئەمه‌ريكا بن، نه‌و دوو ده‌وله‌ته‌ى كه به‌درىزايى سه‌ده‌ى نوزده‌يه‌م و سه‌ده‌ى بيستم، له‌سو‌نگه‌ى به‌رژه‌ه‌نديى و بايه‌خيانه‌وه، روآيكي گرنگان له دارشتنى رووداوه‌كان و ناينده‌ى روژه‌لاتى ناوه‌راست به‌گشتى و چاره‌نووسى گه‌لى كورد به‌تاييه‌ت بينيوه‌و هه‌واله‌كانى كوردستانىش له‌به‌لگه‌نامه‌و بابه‌ته ميدياىييه‌كانى ئەم دوو ده‌وله‌ته ميژوووسازه به‌به‌ر فراوانى رهنگيداوه‌توه .

خوينه‌رانى خو‌شه‌ويست، ئەم نووسراوه‌ى به‌ر ده‌ست، ئاماده‌كرن و وه‌رگيرانى ژماره‌يه‌ك هه‌وال و زانيارىيه كه له‌دووتويى گه‌شتنامه‌و ئەده‌بىاتى مسيونه بيانىيه‌كان سه‌باره‌ت به كوردستان و كورد تو‌ماركراوه‌و له‌ئه‌ر شيفى نيشتيمانىى نه‌و ده‌وله‌تانه‌دا هه‌لگيراوه، ئەوانه‌ى به‌گشتى بابه‌ت و چيروكى ئەوتويان تىدايه كه بو يه‌كه‌مين چاره ببىسترين و بگيررينه‌وه، نه‌وه‌ى له‌رووى فه‌ره‌نگى و كه‌لتوورى و هه‌روه‌ها ميژووويشه‌وه به‌هاو نرځيكي گرنگ و تاييه‌تى خوى هه‌يه .

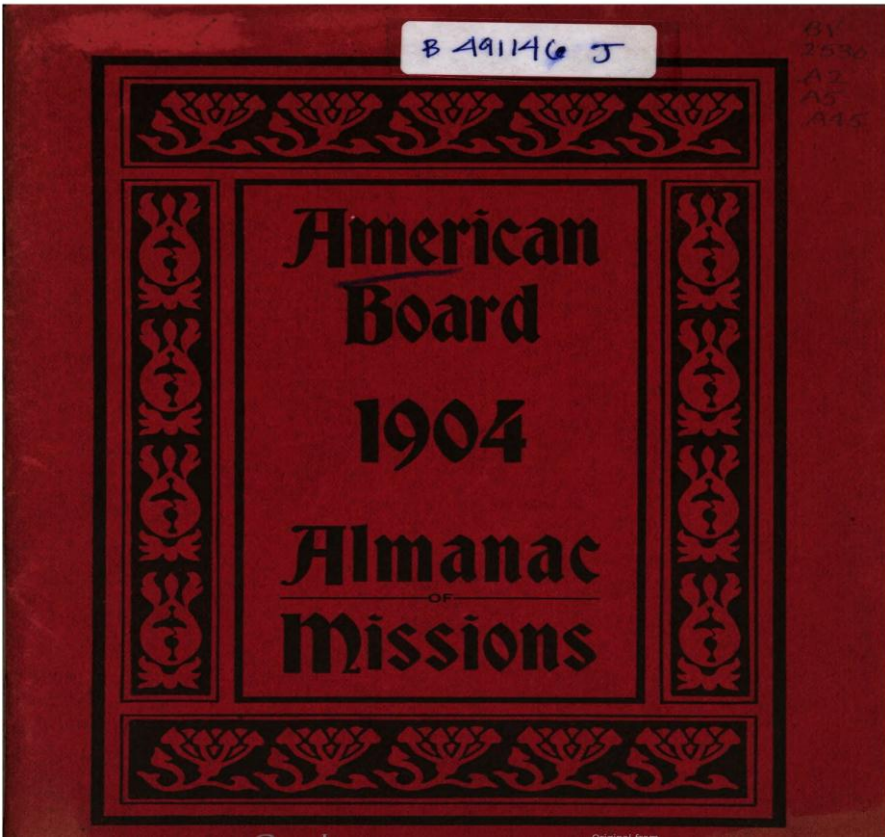
شايه‌نى باسه، نه‌و رىيازه‌شى له وه‌رگيرانى بابه‌ته‌كاندا گيراوه‌ته‌به‌ر جياوازه، له‌هه‌نديك بابه‌ت و له‌هه‌ندى شويندا، شىوازى وه‌رگيرانى راسته‌وخوى ده‌قه‌كان گيراوه‌ته‌به‌ر و له‌هه‌نديكى ديكه‌شدا نيوه‌روك و پوخته‌ى زانيارىيه‌كانى جىگه‌ى مه‌به‌ست و نووسراوه‌كان خراوه‌ته‌به‌ر ده‌ست. هه‌روه‌ها هه‌چ چوار چيوه‌يه‌كى كاتى و بواريكىش بو ري‌كخستى بابه‌ته‌كان نه‌گيراوه‌ته‌به‌ر .

خوینەری بەرێز، وا بەرگی هەشتەمی ئەم پرۆسە دۆکیومێنتارییەتان دەخەمە بەردەست، هەرچەندە لەوانەیە دەقاودەق لەگەڵ ناو نیشانی بەرگەکەمی نەیتەوه، بەلام هەمان ناوڕۆک و هەمان پرۆسەییە، بەو ئومێدەمی ببێتە سەرچاوەیەکی باش و سەرەکیی بو توێژەرانی میژووی کورد. ئەم بەرگەش وەک ئەوانی دیکە، بابەتی زۆر گرانگ لەخۆدەگرن، بابەتگەلێک دەشیت ومان لێیکات بە دیدیکی روشنترهوه بپروانینە میژووی خۆمان و بەسەلیقەییەکی کارامەترهوه هەنگاو بو نووسینەوهی بدەین. هەر بژین.

پروفیسۆر. دکتۆر یاسین سەردەشتی
بەشی میژوو/کۆلێجی زانستە مرقایەتیەکان
زانکۆی سلیمانی/ ٢٦ ماری ٢٠٢١

كوردستان لەنەخشەپەکی بۆردی ئەمەریکی مسیۆنە بیانییەکان

لە لایەری هەشتەمی کتیبیک کە لەلایەن کۆمسیۆنی بۆردی ئەمەریکی مسیۆنە بیانییەکان سەبارەت بە چالاکییەکانی بۆردەکیان لە درەوی و لاتە پەنگرتووەکان لەشاری بۆستن چاپکراوە، نەخشەپەکی ناوچەیی رۆژەهەلاتی ئیمپراتۆری عوسمانیی تێدایەو ناوی کوردستانیشی Koordistan تێدا هاتوو.

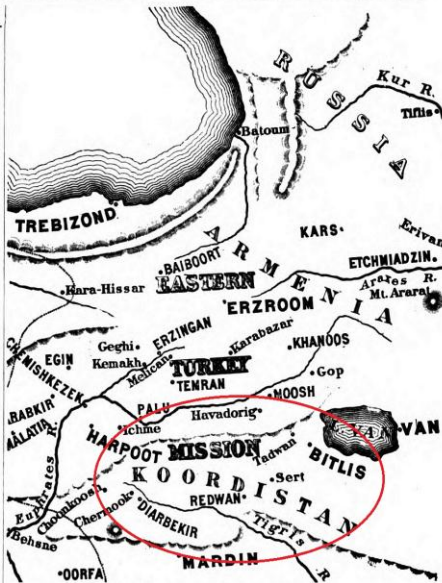
A Tartar Gaffe.

APRIL.

MOON'S PHASES. Last Quarter, 7th day, oh. 53m., even. First Quarter, 22d day, 11h. 54m., even.
 Eastern Time. New Moon, 15th day, 4h. 53m., even. Full Moon, 29th day, 5h. 36m., even.

By Standard time in Central Division (Chicago) these changes will be one hour earlier; in Mountain Division (Denver) two hours earlier; in Pacific Division (San Francisco) three hours earlier.

D.M	D.w.	S. Rises.		S. Sets.		M. Sets and Rises.	
		H.	M.	H.	M.	H.	M.
1	Fr	5	43	6	25	8	1
2	Sa	5	41	6	27	9	8
3	S	5	40	6	28	10	13
4	M	5	38	6	29	11	12
5	Tu	5	36	6	30	morn	
6	W	5	35	6	31	12	6
7	Th	5	33	6	32	12	54
8	Fr	5	31	6	33	1	37
9	Sa	5	30	6	34	2	16
10	S	5	28	6	36	2	50
11	M	5	26	6	37	3	22
12	Tu	5	25	6	38	3	52
13	W	5	23	6	39	4	19
14	Th	5	21	6	40	4	49
15	Fr	5	20	6	41	5	20
16	Sa	5	18	6	42	sets	
17	S	5	16	6	43	8	38
18	M	5	15	6	45	9	38
19	Tu	5	13	6	46	10	37
20	W	5	12	6	47	11	33
21	Th	5	10	6	48	morn	
22	Fr	5	9	6	49	12	26
23	Sa	5	7	6	50	1	13
24	S	5	6	6	51	2	6
25	M	5	4	6	52	2	33
26	Tu	5	3	6	53	3	12
27	W	5	1	6	55	3	48
28	Th	5	0	6	56	4	24
29	Fr	4	58	6	57	rises	
30	Sa	4	57	6	58	7	52

MAP OF EASTERN TURKEY.

(تۆماس سیدنی پاول) لەنیو خیلە کوردییە نیمچە کۆچەرەکانی دەورووبەری کرماشان دا

ئەفسەری ئینگلیزی تۆماس سیدنی پاول (؟-۱۸۵۷)، گەشتەکەمی خۆی لەسالی ۱۸۳۵دا، لەلەندەن، بەناونیشانی "چیرۆکی شەخسی لەبارە بە گەشتیکەمە بەبەشیکە و لاتە فارس لە ۱۸۳۳-۱۸۳۴" چاپ و بلاوکردۆتەوه. ناوبراو لە لاپەرەکانی ۷۴ و ۷۵ دەنوسیت:

"پاشنەوهی لە ۲۸ی ئەپرێدا کرماشانم جێهێشت، پێچیکە گەرەمان لێدا بۆئەوهی خۆ لەو گوندانە دووربەخەینەوه کە پەتای تاعونی تیدا بەگەرمی بلاو بوو. نزیک بە پینج میل دوور لە کرماشانەوه، چووبە سەر رێگەیی دۆلی ماھودەشت کە تێمانپەراند. پاشماوهی رۆشتنی کاروانی گەشتەکە رۆشتنبوو بە زنجیرەیک گەردو دۆلدا. ئەوهی دواتریان سەوزو دڵگیربوو. ئەو چەند گوندە کەمەشی کە پێیاندا تێپەڕین چۆلکرا بوون. رەشمالی کوردان فرە زۆربوون و لەھۆبەیی بچووکدا بەپانای دەشتەکەدا بلاو بوونەوه. ئەم خەلکە لەکاتی ھاویندا بەژمارەیکە زۆر دینە ئەم ناو و لەوەرگایەکی زۆری لێیە. ھەر وەھا ئەوان ئەوئەندە زەویش دەچینن بۆئەوهی گەنمی پێویستیان بۆ خواردان دەستکەوینت. ئەوان لەزستاندا، دەچنە ناوچەیکە گەرمتر لەدەورووبەری بەغداو لەھاویندا دەگەڕینەوه. مەن دەمویست کە لەکالەجۆ بوەستم، کە گوندیکەم دە فرسەخ لە کرماشانەوه دوورە. بەلام ھەر کە گەیشتم ببنیم وەک شوینەکانی دیکە چۆلبوو. ئەوهی وایلیکردم کە زیاتر ملبنیم و خۆم بەسەر یەکەمینی ئەو خیلە گەرۆکانە بەدەم کە پێیان دەگەم. پێموترا بوو کە لەکاتی گەرفندا، باشترین رێگە بۆ دەربازبوون ئەوێە روویەکی بویرانە پێشانئەدی. ھەر بۆیە سوار بووم و خۆمکرد بەنیو رەشمالیکدا و داواملێکردن بمپاریزن. لەلایەن پیرەپیاویکەمە پێشوازی بیکرام، ئەوهی بردمی بۆنیو دەوارەکەمی خۆی و ھەر وەھا لەلایەن ھاوئەکانیشیەوه بەخێرھاتتم لێکراو و پێانوتم کە سەلامەتم. درێژی دەوارەکە شەست پێ بوو، پینج خیزانی لەخۆدەگرت کە ھەر یەکەیان بە پەردەیک کە بەرزیی نزیکیە حەوت

پئی بوو، لهیه کتری جیاده کرانه وه. له کاتی ئیوار هدا هه موو ئه وانهی که له دهره وه خهریکی کاری جیاواز بوون، گهرانه وه. من بوومه جیگهی بایه خیکی زور له نیو ئه وانهدا. له سه ره تادا به ته واوی هه ستم به راحتهی نه ده کرد، به تایهت له نیو ژنه کاندا، ئه وانهی که زور به ده گمهن شتیکی وه که ئه فسه ریکی ئنگلیزیان ده سته که ویت که چاوی تیپرن. پاشان لئی دریز بووم، به لام هه رزوو به هوی ده نگه دهنگی پیاوه کان و ژنه کان و منداله کان و باعه باعی مه ره کانه وه. هتد بیزار بووم. ئه وان میگه له کانیان به شه وه هینا بووه لای ده وار مکان و له وی رایانگرتبوون. ده نگه که زیاتر مایه ی بیزار ببوو، هاوارو قیژه ی ژنه کان زور ناخو شبوو. که له هه وکاری ئه م هه را گه وره مه پرسی، پینیان تم که هه والیان بو سه رو که که بیان هینا وه، که ئه مره و له پیکه ه لیر ژانیکدا که سیکیان لی کوژ راوه به ده سته ی کور دیکی خنیکی دیکه ی دراو سییان. ئه مه هه راو ئالوز بالوز یکی وای نایه وه که پیشتر هه رگیز نه میبستبوو. ده سته جی ئاماده کاری بو توله سه ندنه وه ریکخرا. هه روه ها زور له وه ده تر سام که فشارش بخه نه سه ر من تا وه کو له و کاردا خزمه تیان بکه م. چونکه زور به چه که کانم سه رسامبوون. ئه وان وتیان که ئه و چه کانه زور بو مه به سته ی کوشتن له بارن. ئه وان پینیان تم که بو من زور گونجا وه که ته ماشایه کی خیراب که م. وه ک هاوری کونه که م تیبینی کرد که په لاماریکی ریکخرا و زانستی ته نیا له روناکی روژدا ده بیت. به لام بیرم کرده وه که ئه وه زور ماقو لتره لنیان بگه رییم کاروبار مکانی خویان بوخویان په کلا بکه نه وه و هه روه ها گه شته که ی خوم دریزه پییده م بینه وه ی شیوازی جه نگه که بیان ببینم. بریک له باشترین بارو تم دا به خانه خوییه که م و ئه ویش بو ئه و کاره فره مه منون بوو. ئاکاری ئه م خه لکه ئه وه په که خویندو مانه ته وه وه هه ر ئاکاری باپیرانی پیشینه یانه. هیچ شارستانیبه ک و چاکبوونیک نه هاتوته ژیا نی کوردانه وه. پیاوان به روژ میگه له کانیان ده له مو رینن و زه وییه کانیان ده کلین. ژنه کان راخه هه روه ها جله کانیش بو پیاوان دروستده کن. ئه وان چیشته ش لیده نین. خهریکه بلیم شتن، به لام ئه وه بو گه شته که ره مکانی ناینده جیده هیلم تاو مو بیسه لمینن!

never read by
T. S. Powell

PERSONAL NARRATIVE

OF

A JOURNEY

THROUGH

PART OF PERSIA,

IN 1833-34,

IN

A Letter

FROM

LIEUTENANT T. S. POWELL,

OF HIS MAJESTY'S 40TH REGIMENT;

A. D. C. TO THE RIGHT HON. THE EARL OF CLARE,

Governor of Bombay and its Dependencies, &c.

LONDON.—MDCCCXXXV.

I quitted Kermanshaw on the 28th of April. After leaving the city, we made a considerable circuit to avoid the villages in which the plague was then raging; and about five miles from Kermanshaw we entered the road in the vale of Mohedesht, which we crossed. The remainder of the day's march was over a succession of hills and dales, the latter delightfully green. The few villages we passed were deserted. The Koord encampments were very numerous, spread in small detachments over the plain. These people come into this part of the country in great numbers in summer, the pasture being so abundant. They also till sufficient of the land to supply them with corn for their consumption. In winter they go to the warmer country about Bagdad, and there encamp until summer returns. It was my intention to have halted at Kalajoo, a village ten fursongs from Kermanshaw; but on my arrival I found it like the others, deserted, which determined me on proceeding further, and throw myself on the hospitality of the first of those wandering tribes that I might meet. I had been told that when in a difficulty, the best way to get out of it was to put on a bold face. So on I rode, and entered an encampment and claimed their protection. I was welcomed by an old man, who took me into his tent; I was greeted by its inmates, and told I was safe. The tent was sixty feet long, and contained five families, separated from each other by a little screen about seven feet high. In the evening the parties who had been out on their different employments came home: I was an object of great curiosity among them. I was not quite comfortable at first, particularly among the ladies, who seldom have such an object as an Englishman to gaze at. At length I laid down to rest, but was soon disturbed by the noise of men, women and children, the bleating of sheep, &c.; the flocks

having been brought for the night close to the tents. The noise was most confusing, quite a second Babel; the yelling of the women was hideous. I inquired the cause of this great commotion. They said a report was brought to their chief that in a quarrel during the day one of their people had been killed by a Koord of a neighbouring tribe. This created such a hulla-balloo as I never heard before. The preparations among them for taking revenge were instantly commenced; and I much feared they would press me into their service, as they admired my arms, and said they were perfect for murderous purposes. They said it would be quite worthy of my taking a peep; for, observed my old friend, it shall be a regular and scientific attack, just at day-light. But I thought it more prudent to let them settle their own affairs, and to take my departure without witnessing their mode of warfare. I furnished my host with some best Battle powder, for which he was most thankful. The habits of these people are what we read were the customs of their ancestors. Neither civilization or improvement have interfered with the Koords. The men tend their flocks and till the ground during the day. The women make carpets, also clothes for the men, &c.; they cook; I was going to say wash, but I must leave that for future travellers to vouch for.

April 29, Heiwan, 25 miles.

After leaving the Koord encampment, I ascended a very steep hill and entered a country which was covered with low brushwood. The road was stony and bad over hill and dale until I arrived at the foot of a long range of mountains, which with difficulty I crossed, and then entered a valley where pasturage was most luxuriant. Encampments were very numerous, it being the season for emi-

کوردستان و کورد لهگهشتهکهی (کاپتن ریچارد ویلبراهام) دا

کاپتن ریچارد ویلبراهام (۱۸۱۱-۱۹۰۰)، کهسایهتی سهربازی ئینگلیزی، که لهسالی ۱۸۳۷دا، گهشتیکی بهنیو رۆژههلاتی خاکی عوسمانییدا کردووو لهویوئیشهوه بهرو ورمی پهریوتهوه، بیرهوهری گهشتهکهی لهسالی ۱۸۳۹دا، له لهندهن چاپکردووو به ناوینشانی "گهشتیک بهنیو هریمهکانی پهیهوست بهقافاسیا له روسیا و ههروهها بهدریژایی کهناری باشووری دهریاچهکانی وان و ورمی لهپایزو زستانی ۱۸۳۷دا" بلاویکردوتهوه، که له ۴۲ بهش و ۵۷۶ پهه پیکهاتوو.

شایهتی باسه، لهچهند شوینیکی ئهم گهشتنامهیهی کاپتن ویلبراهامدا، ناوی کوردستان و کورد هاتوو. ناوبراو، هه له لاپههههی حهوتهمی پیشهکی کتیهکهیدا ئماژهی بهوهداوه، که خیرایی هانتی زستان ناچاریکردوو بهو ولاته سهرنجراکشیدا تیهپریت که سنوریان بهکوردستانهویه، ئهوش ریگربوووه تاوهکو سهبارت بهجیوگرافیای ئه ناوچهیه زیدهکاری بخاتهسهر ئه زانیاریانهی کهتاكو ئیستا لهویارهیهوه بهردهستا بووه. بهلام وهک ئه دهلیت، ئه وینانهی کیشاونی و ئه بابته سهرنجراکشانهی لهکتیهکهیدا هه، دهسیت تیشکیک بخاتهسهر لایهنی کومهلایهتی و ناکاری ئه گهلانیهی که به سالانهی دوایی بوونهته جیگای بایهخی گشتی لهئوروپا.

لهراستییدا، ویلبراهام بههویهی که گهشتهکهی زیاتر بهناوچه سنورییهکانی ئهرمینیا و کوردستان و ئیراندا بووه، ههروییه لهزور شوینی کتیهکهیدا که ناوی کوردستان دینیت، دنهوسیت "چیاکانی کوردستان".

لهلاپهه ۳۴۵دا، ویلبراهام باسی کوتایی نۆقهههبری ۱۸۳۷دهکات، کاتیک لهریگهیدایه بهرو شاری وان و پینش ئهوهی بگاته ئهوی، سهردانی قهلاهی پاسفاخ دهکات که قهلاهی خان مهحموده. خان مهحموده، سهروکخانیکی بههیزی کورد بووه که ههروهک ویلبراهام دهلیت، هه بهناو ملکهچی پاشای وان بوونو بوخوی نیوه سهربهخو

بووه. "ئەو چەند جارێک دژی بابی عالی راپەرێوهو تائێستاش
هەمیشە لەسزا رزگاری بووه. ئەو لەسالی پاردا، دەستی بەسەر
هەرمیکدا گرت که سەر بەپاشاکی وان بوو، هەتا ئێستاشی لەگەڵدا
بێت هەر لەبەندەستی خۆیدا. ئەو وێرای ئەو خەسڵەتە بویرانانە،
کەچی بۆ ئەو ناستە دادەبەزێت که هەر کاروانێک تالانەکات که
بەقەڵمەرەو مەکیداتێدەپەریت.

قەلای ئەم کوردە رۆب رۆیه[ناونیشانی چیرۆکیکە سالی ۱۸۱۷
لەلەندن چاپکراوهو کەسایەتییەکی سەرنجراکێشی چیرۆکەکیە
بەناوی رۆب رۆی ماگرێگۆر. لەسالی ۱۹۹۵یشدا کراوتە فیلم]
لەسەر گردێکی قوچەکی نزمە که لەچیاوی ئێردۆز دا براوهو دەروانیت
بەسەر دۆلیکی باش چێندراوی پرگوندداو تاوهکو کەناری دەریاکە
درێژدەبینتەوه. رێچکەکیەکه پێچاوپێچ قەدپالەکی تێدەپەرنیت و بەرەو
دیوانی سەرەکی قەڵاکە دەروات. بەداخهوه سەرۆک بۆخۆی لەوێ
نەبوو بەهۆی گەشتی راوکردنەوه. دیاریش نەبوو که کەمی دیتەوه.
بەداخهوه بۆ لەدەستدانی دەرفەتی بینینی پیاویکی ئاوا که خۆی
کردبوو تۆقینەری مەلەبەندەکانی دەوروبەر، بەلام زۆر نەشیابوو که
ماوهیەکی زۆر بێنمەوه. سوکه گومانیکم هەبوو که گەشتی
راوکردنەکی پەلاماریکی داگیرکارانە بێت.

دیوانەکی خان بەخولامەکانی جمەمی دەهات، کوردانی بالابەرزو
جوانخاس، هەموویان بە ڕم و دەمانچە چەکداربوون و جوانترین
جەهەکانی ولاتەکی خۆیان پۆشیبوو.

دواتر، کاپتن ویلبراهام، دەلێت که لەلایەن گەورەپیاوی خێزانەکەوه
بەگەرمی پێشوازیی لێکراوهو که بەدالانیکێ تاریکدا بەرو هۆلیکی
نزم و گەورە بردوویەتی که زۆر رووناک نەبووه بەهۆی ئەو بۆشاییه
تەسکانەیی لەدیواره ئەستورەکیدای بوون، ئەوهی زیاتر لە کلاورۆژنە
چووه تاوهکو پەنجەرە.

کاپتن، لەلایەن گەورەیی خێزانەکەوه، قارەو سەبیل بەتوتنی پێداروهو
ئەجا شەربەتیشیان پێداوه نۆشی بکات، بەلام ئەو دەلێت لێردا ئەوهی
جیی خۆشحالییم نەبووه ناکاری گەورەیی خێزانەکە بووه که زۆر

به ئیعبابهوه تهماشای کاترمیزه که ی دهستی کردووه وهک ئهوهی پهروشبیت بوئهوهی هو خاوهنی بیئت!! نجا دهلیت: "هیچ هویهک بو نیگهرانی و دوودایی نهبوو، چونکه کاتیک لهژیر دهسهلات و پاراستنی ئهم سهروکه کوردانهدا بیئت، تو بهتهواوی سهلامهت و پاریزراوی.

پاش ماوهیهکی کهم مانهوه، ویلبراهام قهلاکهی خان مهحمود جیدههلیت و به چاوساگی و پاراستنی کورد بهرهو وان دهروات، ئهوانه دواتریش ههر دهپاریزن ههتا دهگاته ئهوبهری سنوورو دهگاته قتور. لهوئ ویلبراهام ئیبراهیمی خزمهتکارهکشی بهریدهکاتهوه بو ئهوهی چهند نامهیهک به کونسولی بریتانی له ئهرزوم بگهیهنیت و بهتهنیا ملی ریگه دهگریت.

ئهو دهلیت: "ریگهیهکی بهو چهنهه ئیستا که من گهستی پندا دهکهم ئهروپی زور بهدهگهمن تیدا دهبینریت، که بوونیان لی ره پئویست نییه. گهشتکردن بهئو کورداندا لهزستاندا فره سهلامهت ره، چونکه چیدی که دهشتهکان لهوهرگای پئویست بو میگهلهکانیان دابین ناکهن و ئهوان دهگهرینهوه بو گوندهکانیان. بهوهویش ئاکاری لهیاسادهرچوانهوه جهردایهتییان تانهزازهیهک لهپشت خویانهوه جیدههیلن که بهشیکه لهژیانی کۆچهری و شوانکارهیی. "

ههروهها کاپتن ویلبراهام پاش ئهوهی دهگاته قتور دهلیت: "ههروهها شوینکهوتوه متمانهپیکراوهکهی مهحمودخانیشم مهرخهسکرد، ئهو کورده پرنیشاتهی که ههر بهو بوئهیهوه فره ببوووه مایهی خوشحالی و سهرسورمانم. ئهو ههموو جو ره نواندن و نمایشیکی سهمههه دیکردو ههموو پاساوئیکشی بو ئهو کارهی ئهوهبوو که : من پیاویک نیم، بهلکو کوردیکم! "

ههروهها لهلاپهره ۱۳۹۱ د و لهژیر ناونیشانی "خزمهتکاره کوردهکه"، کاپتن ویلبراهام رووداوئیکی دهگهمن دهگهرینهوه. لهبهیانیهکی ساردی زستانهکهی ۱۸۳۷ د، ئهو کاتهی کزهباپهکی پاکی چیا بهفرینهکانی ئیوان دهریاچهکهو شاری تهبریزدا ههلیکردبوو، کاپتن بهگوندیکی بچووکدا تیدهپهرن، لهوئ پیاویک بهئهسپیکهوه

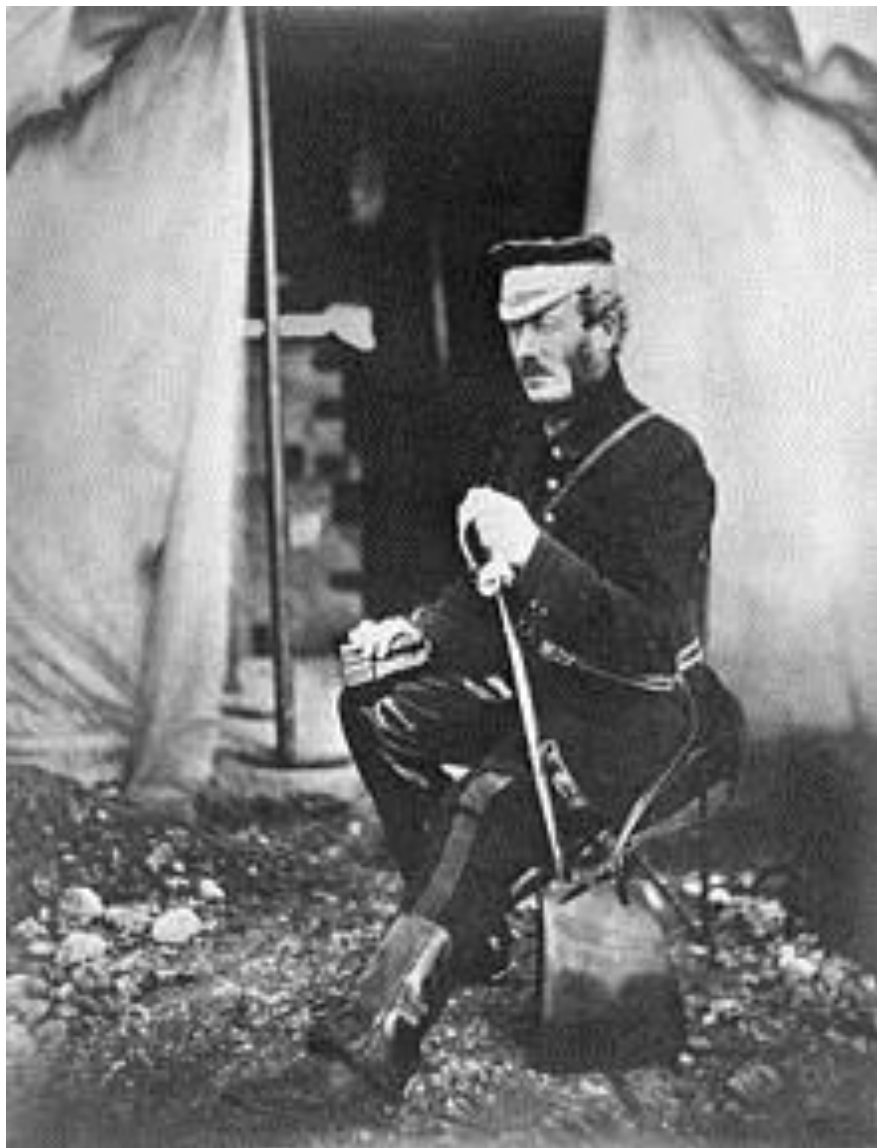
دهیوئیت لهگه‌لیان بروات بۆ ته‌بریز، به‌لام له‌وه ترساوه که سواری
 ئه‌سپه‌که‌بیټ له‌و کاته‌دا خزمه‌تکاره کورده‌که‌ی ویلبراهام که
 سواری چاک‌یک‌ی باشبووه به‌پیاوه‌که‌ی وتوو که هه‌تاوه‌کو ده‌گه‌نه ته‌بریز
 سواری ئه‌سپه‌که‌ی ده‌بیټ و ئه‌ویش داواکه‌ی په‌سه‌ند کردوو. به‌لام
 ئه‌و لایه‌نه سێیه‌مه‌ی که ده‌بوو بۆ ئه‌و کاره رای وهر‌بگیریت خودی
 ئه‌سپه‌که‌ بووه! کورده‌که کاتیک ده‌یوئیت ئه‌سپه‌که زینبکات، ئه‌سپه‌که
 شیتگیرده‌بیټ و هه‌له‌کوئیتته سه‌ر کورده‌که‌و ده‌بخاته‌ژیر په‌له‌کانی و
 ده‌چینه‌سه‌ر سنگی کورده‌که‌و قه‌پال به‌قو‌لیدا ده‌کات و ده‌یه‌وئ پارچه
 پارچه‌ی بکات! ویلبراهام ده‌لئیت که به‌هه‌زار ئه‌مسه‌رو ئه‌وسه‌ر
 تووانیمان کورده له‌ژیر پنی ئه‌سپه هاره‌که ده‌رکیشین و رزگاری بکه‌ین
 که پاش ئه‌و دۆخه زۆر نازاری پی گه‌یشتوووه نائوم‌یدبووه.

دیاره ویلبراهام، رووداوی په‌لاماردانی ئه‌سپی هار له‌ولاتی ئیران
 به‌کاریکی ده‌گه‌من ده‌زانیت و پی وایه که ئه‌سپی عه‌ره‌بیی و‌پیرای
 به‌رزه ده‌ماخی به‌لام خۆشه‌رون و سوارییان نه‌رم و ئاسانه. هه‌روه‌ها
 ئه‌و لێردها ئه‌و په‌نده کۆنه له‌سه‌ر سواریی ده‌هینتته‌وه که ده‌لئیت:

"له‌پشتی عه‌ره‌بی‌که‌وه هه‌میشه ئه‌سپکی باش هه‌یه بۆ سواری‌بوون،
 له‌پشت فارسی‌که‌وه، هه‌ندیک‌جار و له‌پشت کوردیک‌یشه‌وه، هه‌رگیز!"

شایه‌نی باسه، کاپتن ویلبراهام له‌گه‌شته‌که‌یدا سه‌رنج‌یک‌ی له‌باره‌ی
 نه‌رمه‌ن و ئاسورییه‌کان پینشک‌ه‌ش کردوووه پاش ئه‌وه‌ی چۆته ورمیش
 زۆر له‌باره‌یه‌نه‌وه داوه، له‌ورمئ ئه‌و سه‌ردانی مسیۆنی ئه‌مه‌ریکی
 کردوو له‌شاره‌که‌و زۆر به‌گه‌رمی پینشوازییان کردوو.

ویلبراهام هه‌ر له‌م باره‌یه‌وه باس له‌ بره زۆره زانیارییه‌ می‌ژوو‌ویانه
 ده‌گات که سه‌باره‌ت به‌م ناوچه‌یه له‌هه‌گه‌یه ئاسورییه‌کاندا
 کۆکراوه‌ته‌وه. ئه‌و ده‌لئیت که هه‌ر به‌گو‌یره ئه‌ده‌بیاتی ئاسورییه‌کان
 خۆیان که ده‌لیت ئه‌وان به‌شیک بوون له‌و کۆمه‌له‌گه جووله‌که
 کریستانیه‌یه‌ی که له‌روژگاری کۆنی کریستانیه‌ته‌دا به‌نیو کوردستاندا
 بلا‌بوونه‌ته‌وه!!

کاپٹن ریچار ویلبراهام (۱۸۱۱-۱۹۰۰)

T R A V E L S
IN THE
TRANS-CAUCASIAN PROVINCES
OF
RUSSIA,
AND ALONG THE SOUTHERN SHORE OF THE
LAKES OF VAN AND URUMIAH,
IN THE
AUTUMN AND WINTER OF 1837.

By **CAPTAIN RICHARD WILBRAHAM,**
SEVENTH ROYAL FUSILIERS,
LATELY EMPLOYED ON A PARTICULAR SERVICE IN PERSIA.

LONDON:
JOHN MURRAY, ALBEMARLE STREET.

1839.

recording more or less fully the impressions of the day. Many a page has been written amid hurry and confusion, or after a long and fatiguing march ; but I have preferred giving unaltered the remarks which the moment suggested.

The rapidity with which the advance of winter obliged me to traverse the interesting country which borders upon **Koordistan** unfortunately, prevented my adding to the very scanty information which we possess regarding the geography of that portion of Asia ; but I venture to hope, that even the slight sketches contained in these pages may throw some additional light upon the more interesting subject of the social and moral condition of nations to which public attention has of late years been so eagerly directed.

*Rode Hall, Cheshire,
April 6th, 1839.*

claimed the authority of the Catholicos of Etchmiadzin. The church of Aghtamar has, however, returned to its allegiance. I halted to breakfast at a small village on the margin of the lake, and despatched a horseman to the neighbouring Castle of Pasvakh to announce my approach to Khan Mahmoud.

Khan Mahmoud is a powerful Koordish chieftain, nominally subject to the jurisdiction of the Pasha of Van, but virtually independent. Several times he has raised the standard of rebellion against the Porte, and he has hitherto always escaped with impunity. Last year he seized a district belonging to the Pashalik of Van, which he still retains. Besides these more daring exploits, the Khan condescends to plunder any caravans that may chance to pass through his territories.

The castle of this Koordish Rob Roy stands on the summit of a low conical hill, detached from the chain of the Erdoz, and overlooking

a well-cultivated valley abounding in villages, and stretching as far as the shores of the lake. A winding path of exceeding steepness conducts to the low and narrow gateway which opens upon the principal court. The chief himself was unfortunately absent upon a hunting excursion, and it was uncertain when he would return. I regretted losing an opportunity of seeing a man who has made himself the terror of the surrounding country; but it would have been very inconvenient to me to remain long, and I half suspected that his hunting excursion might prove to be a foray.

The court was crowded with the Khan's retainers,—tall, handsome Koords, all armed with spears and pistols, and clad in the very picturesque garb of their country. I was received with great courtesy by the master of the household, who ushered me through a dark corridor into a long, low hall, dimly-lighted by narrow openings in the massive walls, resembling loopholes rather than win-

dows. Coffee and pipes were handed round, succeeded by sherbet; and I found the old Koord an entertaining companion. Once, indeed, I was not very well pleased at his admiration of my watch, and his broad hints that he would like very much to be the owner of it. But there was no cause of uneasiness; for, while under the protection of these Koordish chiefs, you are perfectly secure.

I now dismissed the trusty servant whom Sheriff Beg had sent with me, and gave him a letter of thanks to his lord, who had requested that I would give him notice of my safe arrival at the Castle of Pasvakh. Escorted by a party of Khan Mahmoud's horsemen, I resumed my journey towards Van; and, descending to the shores of the lake, I rode along the sandy beach. After three hours I found myself beneath the wall of a dismantled fortress, whose outline was barely traceable in the gloom of falling night. This was the ancient castle of Vastan, once a royal

quietly by my side should have caused its threadbare condition I begged leave to doubt. To do the fellow justice, he looked half ashamed to prefer his request. These Tatars are very expensive, but the advantage of their services more than counterbalances the additional cost, and on a road like that

which I had just travelled, where an European is very rarely seen, they are quite indispensable. During the winter it is much

safer to travel among the Koords than during the summer; for when the plains no longer afford pasturage for their flocks, they retire to their villages, leaving behind them the lawless, predatory habits in some degree inseparable from a nomade life. I also dis-

missed Khan Mahmoud's trusty follower, a lively rattling Koord, who had caused me much amusement by the way. He committed all sorts of extravaganzas, for which his constant excuse was—"I am not a man, but a Koord."

November 25th.—When I mounted my horse

Egypt, where he died. It is to be hoped that much historical information may be gleaned from the Syriac manuscripts of the Nestorians, of which they themselves say that they possess large collections in their convents. Their own traditions state them to have been a colony of Christian Jews, transplanted to Koordistan in the earliest days of Christianity.

CHAPTER XXXV.

A Vicious Horse—Calcareous Springs—Deh-Khargan—Arrival at Tabreez—News from Tehran—Progress of the Siege of Herat—Mahommed Khan Keraia.

ON the following morning the Prince did not, of course, make his appearance. Mr. Merrick and I breakfasted together, and he then mounted his horse to accompany me a few miles on my journey. I must not omit to mention, as a very rare occurrence in Persia, that the servants of Malek Kossim Mirza refused the customary present when I mounted my horse. The morning was bitterly cold, and the wind blew fresh from the snowy mountains which intervene betwixt the lake and Tabreez. In passing through a small village, we overtook a countryman leading a horse, which he was taking to Tabreez, but which he feared to mount. My head servant,

a Koord, who was an excellent horseman, offered to ride him as far as his destination, an offer which the man gladly accepted. There was, however, a third party to be consulted, the horse himself, who, as soon as my servant attempted to saddle him, turned upon him, knocked him down, and, kneeling upon his chest, seized him by the arm, as if he would have torn him to pieces. With the greatest difficulty we rescued the poor fellow, who slunk away sorely discomfited. It is very rare to meet with a vicious horse in Persia, and it is quite wonderful, considering the crowds in which they are ridden, that so few accidents occur. The Arab horse is, generally speaking, gentle and docile, although high-spirited. Much may be attributed to the riding, and the old proverb is true which says—"After an Arab you will always find a horse pleasant to ride: after a Persian, sometimes: after a Koord, never."

Near the shores of the lake I stopped to examine a low, sloping bank, from which

به‌دکاری ده‌سه‌لاتداریتی تورکی عوسمانی له‌گوردستان

باهی بریتانییه‌کان به‌ئیمپراتوری عوسمانی له‌کوتا چاره‌کی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مدا و له‌سه‌رده‌می سولتان عه‌بدول‌حه‌میدی دو‌ه‌مدا، به‌شپوهیه‌کی به‌رچاو په‌رمیگرت. نیگه‌رائی بریتانییه‌کان له‌په‌ر سه‌نه‌ی نفوزی روسیای تزاری و کاریگه‌ری سیاسه‌تی فراوخوازی ئه‌و ده‌وله‌ته له‌سه‌ر به‌رژه‌ه‌ندییه بازارگانییه‌کانی له‌ئیمپراتورییه لاوازه‌کی عوسمانییدا له‌لایه‌ک و هه‌ولی روسیا بۆ راکیشانی ره‌گه‌زه کریستیانیه‌کانی رۆژه‌لاتی ئیمپراتورییه‌که به‌لای خۆیدا و ئالۆزبوونی په‌یوه‌ندییه‌کانیان، به‌تایبه‌تی ئه‌رمه‌نه‌کان، له‌گه‌ل ده‌سه‌لاتداریتی تورکی عوسمانی، زیاتر هانده‌ر بوو بۆ ئه‌وه‌ی بریتانییه‌کان هه‌ولی کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری زیاتر له‌سه‌ر رووداو‌ه‌کانی ناوچه‌که بده‌ن و به‌رنامه‌کانی خۆیان له‌سه‌ر بنه‌مای ئه‌و زانیاریانه داپه‌رژن. هه‌ر بۆیه له‌ریگه‌ی کارمه‌ندی کۆنسه‌لخانه‌کان و بالیۆزخانه‌و بازارگان و مسیۆنیره‌کانه‌وه و په‌ی کۆکردنه‌وه‌ی زیاترین هه‌وال و زانیاری بوون له‌سه‌ر ناوچه‌که‌و جاروباریش نیرده‌ی تایبه‌تیا ناردوه‌وه تاوه‌کو کۆمه‌الی دۆخی ناوچه‌که بکات و له‌نزیکه‌وه هه‌واله‌کان بۆ به‌رپرسان و داپه‌رژه‌رائی سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌ی بریتانی رابگۆزیت.

هه‌ر له‌و سه‌ره‌به‌نه‌وه، له‌سه‌الی ۱۸۹۳دا، له‌لایه‌ن نیرده‌یه‌کی تایبه‌ته‌وه، که (ئهلێکسانده‌ر ماكدۆنالد)ه‌و سه‌ردانی کوردستان و هه‌ریمه‌کانی رۆژه‌لاتی ئیمپراتوری عوسمانی کردوه، کتیبیک بلام‌کراوه‌ته‌وه به‌ناونیشانی "مه‌لبه‌نده‌که‌ی ئارارات یان له‌سه‌روو رووی بانی جیهان". کتیبه‌که له ۲۲ به‌ش پیکدیت و له‌دووتوی ۳۴۸ لاپه‌رده‌دا، کۆمه‌لیک زانیاری و سه‌رنج و تیبینی زۆر وردی له‌باره‌ی دۆخی ناوچه‌که‌و خه‌لکه‌که‌ی و په‌یوه‌ندیان به‌ده‌سه‌لاتداران و لایه‌نی ئابووری و ره‌وشی گشتی هه‌ریمه‌کان پێشکه‌شکردوه‌وه له‌چه‌ندین شوینی کتیبه‌که‌یدا ناوی کوردو کوردستانی هیناوه‌وه له‌ژیان و سه‌روشتی کۆمه‌لایه‌تی خه‌لکه‌که‌ی دواوه‌وه چه‌ندین چیرۆکی ناوازه‌وه

سهرنجراکیشیشی لهوبارمهوه راگواستووه، که ویزای لایهنگری بی کریستیانییهکان دژبهکورد، بهلام هیشتا لهرووی میژووویهوه گرنگی تاییهتی خویان ههیه.

ماکدۆنالد، لهبهشی دهیمداو لهلایهه ۱۴۲ دا، باس لهگههیشتی دهکات بو شاری ئهرزروم و نجا باس لهگرنگی ئهو ریفورمه دهکات که پیشنیازکراوه لهکوردستان ئهجامبردیت و کوردان بخرینه ژیرباری پرنسیپ و ریساو یاساوه. ناویراو رهوشی کومه لایهتی و سیاسی ناوچهکه بهرهوشی دوو بو سی سده پیشتری سکۆتلاند بهراورد دهکات، ئهو کاتهی خیلگهلیکی سهرکش و شوانکارهیان تیدابوو که ملیان بو هیچ یاسا و فهرمانیک دانهواندوو. ههروهها لهرووی حوکمداری دههههگایهتی و خانهدانییهوه، کوردان لهگهله موسلمانه بوسنیهکان هاوشیوهدهکات که تورکان نهیانتوانیوه بیانیهینه ژیر باری فهرمانهوه.

ماکدۆنالد، باس له دوخه ئالۆزهی ناوچهی باکوری کوردستان و ئهرمینیا دهکات و خهمساری دهسه لاتداری تورکیی بو جلهوکردنی خیله کوردیهکان و دهلیت لههتهی تورکان هاتوونهته ناوچهکه هیچ ههولیکیان بو پاراستنی کریستیانییهکان نهداوه، ئهوهش بههوکاری نهههههتی کریستیانییهکان دهزانی، بهپهچهوانهی ناوچهکانی موسل و بدلیس و وان. ئهو دهلیت که ههندیک له باپیرانی سولتان توانیویانه که راپهرین و سهرکیشی سهروکه کوردهکان خاموشبکهن بهلام هیچیان نهیانتوانیوه ئهو دوخه مهترسیداره تیههرین، لهکاتیکدا ئهم خیلانه ئهمیدو و ئهودیوی سنوری عوسمانی و ئیرانی دهکهن و جاروبار دهگهرینهوه ئهو ناوچانه دهست بهتالانی دهکهن.

له لایهه ۱۴۴ او ۱۴۵ ئهم کتیهدا، باس لهدوخی ئالۆزو نائارامی ناوچهکه کراوه نووسه نامازهی بهههولی سولتانی عوسمانی داوه، تاوهکو سوودا لههیزو توانای جهنگاومری خیله کوردیهکان وهبرگرت و بیانیهینه ژیرباری فرمان و لهیهکهی تاییهتا ریکیان بخت بوئهوهی بتوانیت باشتر لههه جهنگیکی نایندهی لهگهله رووسدا سوودیان لیوهبرگرت و بهوشیوههی پشوو نهمیننهوه، که

گونجاوه بهو ئاراستهیه، لهسەر ئهو بنهمایه بونیادنرا بیت که ئیدریسی میژوونوسی تورکیی [مههست لئی ئیدریسی بدلیسییه که کوردبووه و راویژکاری تابهتی سولتان سلیم یاوز بووه] بووبیت، ئهوهی ئامۆژگاریی داوه که ههموو ههولەکان بۆ هینانی کوران بۆ ژیریاساو فهрман، دهبیت لهسەر بنهای دانپیدانان بیت بهمافه خێلهکیی و بنهالهیهیه میراتییهکانیان و خواستهکانیان. تهنیا بهم ریگایه دهوانریت دوژمنکارییهکانیان کهمبکریتهوه دواچار بهینزینه ژیرباری فهرمانهوه.

ههروهها لهلاپههه ۱۵۸ ی کتیهکهی "مهلهندهکهی ئارات" کهلهبهشی سهروهی ناویشانی: "چیرۆکیک له لایهن کوردیکی شارهکیهوه"، نووسه دهلیت:

"لهنێو ژمارهیهکی زۆری ئهو کهیسه نمونهیانه، ئهوهی خوارمهیه، شتیکی سهیریش که بیلیم ئهوهیه ئههه له لایهن کوردیکهوه بۆم هینرا، ئهوهی له بهرگ و روخساری گشتیهوه ئهوه نهی که کهسیکی نامۆ بی بۆ وهگرتن. ئهو لهگوندیکی نزیکی بایهزیدهوه هاتوه، پاش ئهوهی بهدوای حوسین ئاغای ناوبراو هاتوه، بۆئهوهی بیهینیه بهردهم دادگا بههۆی کوشتنی دوو براکهیهوه. ئهو چیرۆکهی ئهو لهبارهی ئهم پیاوهوه [مههستی حوسین ئاغای سهروکخیلی کوردو جهردهی ناسراوه/س] لهبهدکارییدا رکابهری ئهوانه دهکات که میژووی موسابهگی [مههستی موسابهگی موتکانه/س] بهدناو لهخۆی گرتوه.

پیدهچیت، حوسین ئاغا لهههمان کاتدا بهریوه بهری ناحیهی پاتون بووبیت. بهلام لهو کاتهوه که وای بهقازانجتر زانیوه بینه جهرده، بۆئهوهی خهلهو خهلمان و میگهلی گونده کوردیی و ئهرمهنییهکان وهک یهک تالان بکات. ههروهها ئهو لهکاتی تالانییهکهدا، ژنیکی ئهرمهنیی و سێ کچی ههگرتهبوو، یهکیک لهوانهی دوایی که رایکردبوو، ههولیدا که ژنهکانی دیکه بهسەر پیاوهکانی دهستهکهیدا دابهشکردوه. ههروهها زانیارییه خهسهکهم وتی که حوسین چهند تاوانیکی کوشتنی کردوهو لهوانهش کوشتنی دوو براکهی ئهوه. والی

وان ئەوی دەستگیر و زیندانی کردوو، بەلام ئەو دەرگای زیندانهکەمی بەکلیلی زێر کردۆتەموو بو ئەرزروم هەلاتوو. هەرچەندە میوانەکەم لەو هەولەدا شکستیهیناوه که سزای بدات، چونکه دادگای ئەرزروم حوسین ئاغایان بەردابوو، بەهۆیەمی بەرتیلی دابوو بەرپرسیانی ئەوی و خۆی وتبووی که ئەو بەردانه شەش سەد پاوەندی تورکیی لەسەر کەوتوو.

پاش ناخاوتنیکی زیدەتر لەگەڵ ئەم کورده شارەکیه، هەروها سەبارەت بە رهوشی ناوچهی نزیکي بايزید پرسیارم لیکرد، ئەو بەهەمان گوروتینی ئەرمەنییهکان بیزاری و شکایەتی لەدەستیان دەکرد. ئەو وتی: پاشا، ئەوانەمی که تەواو نزیک ناوچهکانی پایتەخت و هەریمهکانی ئەوروپین، ئاکارو هەلسوکەوتیان باشە، بەلام لەم هەریمه دوور دەستانه، ئەوی ئارەزووی بکەن کردووینا، هەروها دزیشیان کردووو خەلکەکشیان چەوساندۆتەوه!! ئینجا ئەو چەند نموونەیهکی پیدام بوئەوی قسەکانی روونیکاتەوه، که لەبەر کەمی بواری ناتوانم لێرەدا دووبارەمی بکەمهوه. بەگورتیی، ئەو چیرۆکانه تەنیا دووبارەکردنەوی ئەو چیرۆکه کۆنانهی که سەبارەت بە بەدحکومرانیی تورکییه لەلایەن کاربەدەستهکانەوه دەکریت. لەکاتیکیدا خەریکیوو لە بابەتەکه دەرچین، بەوه کۆتاییهینا که سەری سویمانم و رایگەیان: که ۷۰۰ کورد لەناوچهکەیدا نامادەن که بچنەلای ئینگلیزهکان، ئەگەر ئەوان بین و حوکمی ئەم ولاتە بکەن!! بەوشدا ئەوه دەبینریت، هەروەک پاشایهکی راستگو دەسال پێش ئێستا پێیوتم، برا هاودینهکانی زۆر بەدەست حکومەتی ئەم ولاتەوه نالاندووینا هەروەک کریستانییهکان، لەوانەمی زیاتریش، چونکه ئەوان کەسیان نییه که بەنۆینەری ئەوان قسان بکات، هەروها لەهەمان کاتدا هیوای خۆی دەربری، که حکومەتی بریتانیی لەو ریفۆرمەدا که بەگوێرەمی ریکەوتننامەمی قوبرس جەختی لێدەکاتەوه، لەبریان نەکات.

کاتیکی نامازە بەهەریمه کوردیهه که دەدریت، پێویستە نامازە بەم کاره شەرمەزارییهی خوارەوه بەدین که لەیهکیکی له گوندەکانی کوردستاندا نەجامدراوه. چوار پیاو لەهیزی پۆلیسی سواره لەمەالی یهکیکی

لەدانیشتوانەکانی لاینداوه، کابراش لەترسی ئەنجامدانی توندوتیژی دژی ژنەکە، هەستاوه ژنەکەى رهوانهى ماله‌هاوسپیهک کردووه. پاش ئەوهى کابرا باشتريه خواردنى خوى بهو پياوانه دابوو، ئەوان داواى ژنەکهیان لیکردبوو. کاتیکیش کابرا رەتیکردبوو که پێیان بڵێت ژنەکەى لهکوئیه، ئەوان ههتا مردن لهو پياوهياندابوو. پاش ئەوهى لیکۆلینهوهیهک لهسەر تهرمهکه کرابوو لهلایهن سى پزیشكى تورکيى و يهکيى نهمساويهوه، ئەوهى دوايان رايگهيانداوو: که ئەو پياوه لهئنجامى ئەو ئيدانهى لێدراوه مردووه. بهلام ئەوانهى پيشوويان، رايانگهيانداوو که بهنەخۆشپيهکى جهستهى مردووه!! ناکامهى ئەوهبوو که زهبتپيهکان لهسزا رزگاريان بوو، بهلام من دهترسم که پزیشکه نهمساويهکه لهپای راستگويى خويهوه، ئاسوى ئايندهى له رازهى تورکيدا خستبێته مەترسپيهوه.

سهبارەت به لیکۆلینهوهکانى دیکه که بيستبووم لهبارهى کوردیکهويه که لهدرهنگهشهويکدا پهناى بردبووه بهر مالى قهشهيهکى نهمهنيى لهگونديکى سهه بههریمی ئالاشگهرد. ئەو لهپيش بهيانيدا گيانى سپاردبوو. لهلیکۆلینهوهیهکدا که بۆ سبهى لهلایهن پزیشکيکى سهربازيى تورکهوه ئەنجامدراوو، ئەو رايگهيانداوو که کوردهکه لهلایهن قهشه نهمهنييهکهوه ژارخوارد کراوه. وپرای ئەوهى، وهک له دهسه‌لاتداریکی باشم بيستبوو، هیچ ئاسهواریکى ژهر له ئارادا نهبووه، کهچى ئەو قهشه خانهخويه، لهسەر ئەم بپياره رهوانهى زیندان کرا.

The
Land of Ararat

By a Special
Correspondent

UNIV. OF
CALIFORNIA
THE LAND OF ARARAT

OR

UP THE ROOF OF THE WORLD

BY

A SPECIAL CORRESPONDENT

Alexander Macdonald,
F. R. S.

EDEN, REMINGTON & CO

LONDON AND SYDNEY

1893

[All rights reserved]

During their stay at Erzeroum they were on their best behaviour, but this was more than I had expected from the impression made on me by their ferocious appearance and general characteristics. I could not look on them without recalling their cruel treatment of the defenceless Christians, and, often, even of their Mahomedan neighbours. It was some relief to know that at last the Imperial authorities had taken them in hand in order to stop their depredations in these respects.

How to reduce these Koords to order and to bring them properly under his control is one of the most serious problems which the Sultan has to solve in his efforts to introduce reforms into Koordistan.

In the first place we may regard its whole region as being now in a similar social and political condition to that in which the Highlands of Scotland were two or three centuries ago. Its wild tribes have no idea of either law or order. In their feudal system of government, and in their aristocratic bearing, they resemble the Bosnian Mussulmans, who, as they could not be kept in order by the Turks, were transferred to the control of the Austrians, at the Berlin Conference in 1878.

Then the great body of the Koords are nomadic, wandering from one pasture to another according to the seasons of the year. In summer they graze their flocks on high mountain ranges, from which they drive them to the lower valleys and plains as the season advances.

From time immemorial they have preyed upon the peaceful and industrious villagers and peasants of Armenia. Since their conquest of the country the Turks, either through inability or from policy, have never protected their Christian subjects, as they ought to have done, from the ravages of these barbarians. As a consequence thousands of Armenians have emigrated to Russia to the enrichment of her population.

While the Christians of Van, Moush, and Bitlis have been well under Turkish protection, the villages scattered round them over an area of a few miles have been gutted by the Koords, and many of their well-to-do families have consequently been reduced to beggary. And this state of things exists to-day, to a sad extent, in this region.

Some of the predecessors of the Sultan were, in a measure, successful in suppressing several of the more troublesome and rebellious of these Koordish chiefs, but none of them were able

effectually to restrain the hordes which from time to time crossed the Persian frontier, and who, after their predatory raids on Turkish territory, re-crossed it again with their plunder.

These brigands, originally Koords, now include amongst them a large number of Lazes and Tcherkesses who emigrated from their country when it was annexed to Russia in 1878. In character these men are but little behind the former in their barbarity and ferociousness. To these hordes must be chiefly referred the outrages inflicted upon them of which the Armenians in the districts mentioned so loudly complain.

Hitherto these robbers have often been treated by the Turkish authorities with great severity in order to check their inhuman propensities. Although some of them, when caught, have been impaled and others roasted alive, they have until recently continued their depredations almost unchecked. Since my visit to Armenia, however, the Turkish Government having increased their military forces on the border, have taken them so seriously in hand as to have arrested these depredations to some extent.

The plan adopted by the Sultan to bring the Koords in his own territory under control, as

already stated, is to organize them into cavalry regiments under the command of officers of the regular army, who would be held responsible for their conduct towards their Christian fellow subjects.

Possibly this scheme may succeed, so far as its primary object is concerned, for these wild tribes may be made more valuable by discipline in the event of a future war with Russia than they were during the last one, when used by Mouchtar Pasha as irregular cavalry. In every instance in which he brought them into action with the enemy they behaved very badly. Instead of charging the Cossacks when ordered, their front ranks continuously took up a position in the rear of their comrades until the whole mass fell back out of range. They then turned so ferociously upon the defenceless Armenians that scarcely one of their villages escaped them. Not content with plundering them, they violated every Armenian girl upon whom they could lay their hands. They also murdered in cold blood 978 soldiers of the Russian garrison at Bayazid after they had been disarmed and before the Turkish officers could check them.

But this well-meant effort on the part of H.M.

I.

the Sultan can only, in view of past experience, be regarded in the light of an experiment, which, as Sir James Ferguson stated in reply to questions in Parliament relative to the organization of the Koords, "must be watched with interest." When, however, it is remembered that the Armenians are being left entirely unarmed, no one will be surprised to learn that they regarded with fear and trembling this method of reforming one of the evils from which they and their ancestors have so terribly suffered. When one of these regiments of Koords was organized at Erzingian a year ago a number of them were reported to me as having gone through the bazaar and drawing their hands significantly across their throats, advised the Christians to secure places in their cemetery, for hitherto what they had done to them was on their own authority, but now acting under that of the Sultan, they would finish them. Although this may have been mere bravado, it illustrates the terrorism exercised by these tribes over the Armenians, and warrants the desponding views which the latter entertain of their being taken into the favour of the Government.

The remedy which the Sultan seems to have adopted for this evil will, if successful, be slow in

its operation, for it may take a generation of military training and civil control to change the predatory and lawless habits of these uncivilized mountaineers, but there are reasons for hoping that this end may be attained sooner than is expected. For example, as a race they have high capabilities, as has been manifested by many of them when fully brought under the influence of civilized life. We have one remarkable illustration of this in the enlightened and able Minister for Foreign Affairs now at the Porte, who is himself a Koord.

There is also another ground of hope that the measures being taken by the Sultan to reduce the Koords to order may be the proper step in this direction. They seem to be founded on the principle suggested by Idris, the Turkish historian, who counselled that all attempts to bring the Koords under law and order should be based upon the recognition of their tribal and hereditary rights and prejudices, and on the great respect they have for their chieftains. In this way only did he deem it possible to soften their hostility and eventually reduce them to order.

The shops and bazaars of Erzeroum gave one an interesting view of the economic condition of

its operation, for it may take a generation of military training and civil control to change the predatory and lawless habits of these uncivilized mountaineers, but there are reasons for hoping that this end may be attained sooner than is expected. For example, as a race they have high capabilities, as has been manifested by many of them when fully brought under the influence of civilized life. We have one remarkable illustration of this in the enlightened and able Minister for Foreign Affairs now at the Porte, who is himself a Koord.

There is also another ground of hope that the measures being taken by the Sultan to reduce the Koords to order may be the proper step in this direction. They seem to be founded on the principle suggested by Idris, the Turkish historian, who counselled that all attempts to bring the Koords under law and order should be based upon the recognition of their tribal and hereditary rights and prejudices, and on the great respect they have for their chieftains. In this way only did he deem it possible to soften their hostility and eventually reduce them to order.

The shops and bazaars of Erzeroum gave one an interesting view of the economic condition of

attempt to punish him, for the Erzeroum court acquitted Hussein Agha through his bribery of the officials, which he alleged had cost him six hundred Turkish pounds.

When conversing further with this civilized Koord, and having asked him about the condition of affairs in the region near Bayazid, he complained about them as strongly as did the Armenians. "The Pashas," he said, "who were near enough to the capital and Europe were on their good behaviour, but those in these distant provinces did as they pleased, and robbed and oppressed the people!" He then gave me a number of instances illustrative of his statement, which from want of space I cannot repeat here. Summarily they were but a repetition of the old story of Turkish misgovernment by its officials. Waxing warm with the subject, to my surprise he wound up by declaring that there were 700 Koords in his district ready to go over to the English if they would come and govern the country! It will thus be seen, as an honest Pasha told me ten years ago, that his co-religionists suffered as much from the misgovernment of the country as did the Christians, and perhaps more, for they had no one to speak for them, and at the same time expressed

the hope that the British Government in the reforms it insisted upon under the Cyprus convention would not forget them.

While referring to this Koordish district I may mention the following outrage committed in one of its villages. Four men of their force of mounted police were billeted on one of its inhabitants. Afraid of violence to his wife he immediately sent her out of the house to that of a neighbour. After he had feasted them on the best he had they asked for her, and when he refused to tell where she was they beat him to death. An inquest was held on the body by three Turkish and an Austrian military doctor. The latter declared that he had died in consequence of the beating he had received, but the former insisted he had died of some latent disease! The consequence was that the Zaptiehs got off scot free, but I am afraid that the Austrian doctor endangered his future prospects in the Turkish service by his honest frankness.

I heard of another such inquest in the case of a Koord who had sought shelter late one night in the house of an Armenian priest in a village in the district of Alaschgerd. He was ill when he came, and died before morning. An inquest was held

next day by Turkish military doctors, who declared he had been poisoned by the priest, although, as I learned on good authority, no traces of poison had been found. His host, on this verdict, was sent to prison, where he no doubt still remains, either the victim of medical ignorance, or more likely that of Moslem prejudice against his race.

The Imperial taxes in Turkey, moderate in themselves, are not only unequally distributed, but are often most cruelly collected. Here, for example, is an instance of how Ismail Bey, Kaimakam of Knus, on a recent occasion collected the Christian military exemption tax from a certain village in his district. Two months before it was legally due he not only insisted upon its payment, but demanded double the amount, that is, four instead of two medjidies per head of its adult population. Those of them who were able to do so paid, but under protest; the others, who were unprepared to meet the demand, were taken by Ismail's orders into the stables of the house where he had put up and beaten by the soldiers he had with him. After the poor fellows had been thus tortured, to the satisfaction of their tormentors, they were smeared over with cow-dung. Ismail then turned round upon those who had already paid and threatened that if they

M

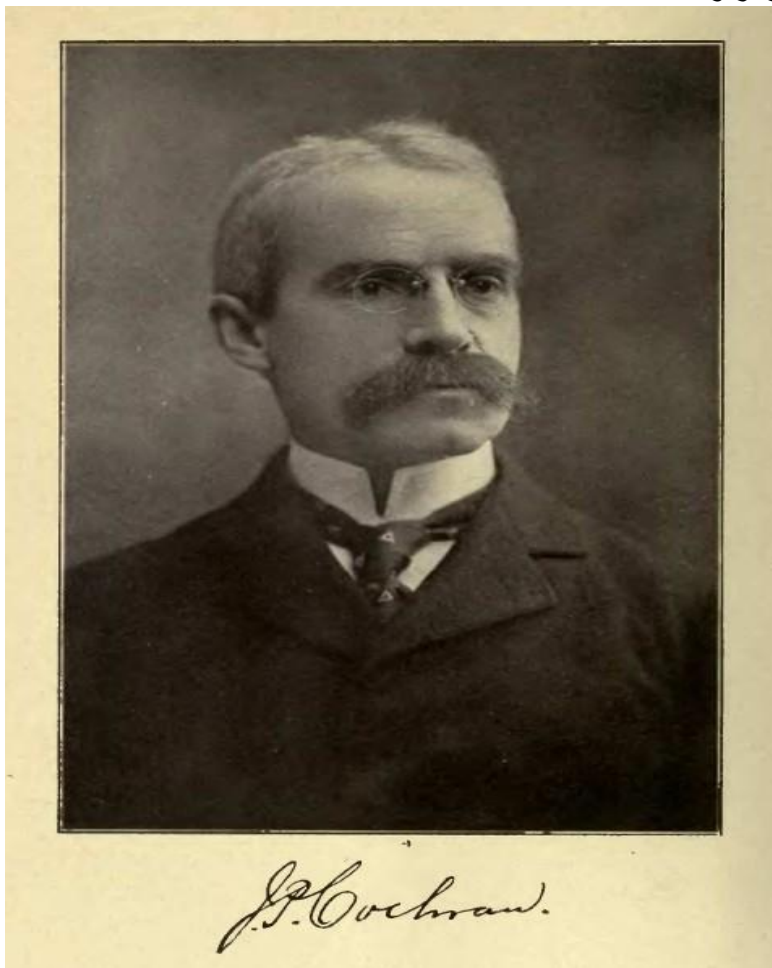
دكتور جوزيف. تى كۆكران دوست يان دوژمنى كوردان!؟

له لاپېره ۱۶ى روژنامهى ئهمريكيى (NEW-YORK DAILY TRIBUNE) كه له روژى دووشهمهى ريكهوتى ۴ى مايوى ۱۸۹۶د، چاپ و بلاو كراو ته وه. بابه تىكى به ناو نيشانى "نيرده مسيؤنيرييه كان له پيرشيا. ئهو كارهى به غافل كوژبى شا كهوته مه ترسييه وه"، له م بابه دا ميژووى هاتنى مسيؤنيرى ئهمريكيى بو نيران باسى ليكراوه و زوريش به شان و بالى ناسرهدين شاي غافل كوژكراودا هه ليداو كه چون سياسه تىكى ليپوردهى له هه مبه ر بيگانه به گشتبى و كريستيانيه كان به تاييه ت، گرتو ته به ر. هه روه ها باسى له وه كر دووه كه چون كوشتنى شا كاريگه رى خراپى كر دوته سه ر رهوتى كار كردنى نيرده مسيؤنيرييه ئهمريكييه كه وشاي نوئ ئهو گيانى هاو كارييهى نيرده كه يانى نيه.

له دريژهى قسه كردن له بنكهى مسيؤنيرى ئهمريكيى له شارى ورمى، باسى كورديش هاتو ته ناوان و راستيه كى گرنه باسكراوه هاتو وه: " شاي كوچكردو و سالانه ۳۰۰ دولارى ده به خشييه نه خو شخانهى مسيؤنيرييه كه له تاران و په يوه ندييه كى دوستانهى له گه ل ته واوى مسيؤنيره كاندا هه بوو هه ركاتيك ده ره فه تى بو بينيان هه بو وايه. ئهو، به هو كارى پاراستنى شارى ورمى له وهى بكه ويته بنده ستى له شكري كوردانه وه له ژير سه ركرده بى شخ عوبه يدو للى نه هرى له ما وهى پازده سال له مه و پيشدا، مه داليى شيروخورشيدى به خشييه دكتور جوزيف. تى كۆكران له مسيؤنيرى ورمى "

سه ديقى كوره گه رهى شىخ، سويندى خوارديوو كه گيانى دكتور كۆكران بسننيت، به لام ئهو ئيستاكه يه كه مين هاو رپى دكتوره. دكتور كۆكران ته نيا كريستيانى سه ر رووى زه وييه كه ده توانيت به نيو چياكانى كوردستاندا، به سه لامه تى گه شتبات. توانا پزيشكيه كانى ئهو زورجاران واى له كوردان كر دووه سه رى بو نه ويكه ن. ته نانه ت

خوینرئترین چتهش لهئویاندا، لهبهرامبهردا ههست بهجۆره
 سوپاسگوزارییهک دهکات لهکاتی مانهوهیدا لهوی.
 شایهنی باسه، دکتورکوکران (۱۸۵۵-۱۹۰۵) دههچووی کولێجی
 پزیشکی نیۆرک بوو، جگه له ئینگلیزی، فارسی و تورکی و
 کوردیشی دهزانی و لهتعمهنی ۵۰ سالییدا لهورمی مردو ههس لهوتیش
 لهگۆرستانی نهستورییهکان لهپهنا گۆری دایباب و ژنهکهیدا بهخاک
 سپێردراوه.

HOSPITAL BUILDINGS.

had been slowly being covered with water. The large centres have many branches, in charge of active helpers. The work in Teheran, Tabriz and Hamadan is among the Armenians; at Urumia it is among the Nestorians. The Urumia station extends its work as far as Mosul, in Mesopotamia, and to the city of Mosul.

The dead Shah contributed about \$300 yearly to the mission hospital in Teheran and was on friendly terms with all the missionaries whom he had occasion to meet. He conferred the decoration of the Lion and Sun upon Dr. Joseph A. Cochran, of the Urumia mission, for saving the city of Urumia from capture by the Kurdish army under Sheikh Obaidullah fifteen years ago.

DR. JOSEPH P. COCHRAN.

Dr. Cochran's son said he swore that he would have Dr. Cochran's life, but he is now one of the doctor's best friends. Dr. Cochran is the only Christian on earth who can travel through the mountains of Kurdistan in safety. His medical skill has so often placed the Kurds under obligation to him that even the most bloodthirsty bandit among them feels some sort of gratitude toward him.

During his residence in Tabriz as Governor of Northwestern Persia the new Shah was always so friendly towards the missionaries, but his social and religious policy was dictated by Namaz-e-Dine. When ill he usually called in for consultation Dr. W. S. Vanneman, the American missionary physician at Tabriz. By way of fee he usually gave presents of valuable Kirwan shawls and fine rags. A shawl and a rug given by the new Shah to Dr. Vanneman are now the property of an American in this city who lately travelled through Persia and had interviews with five generations of the Persian royal family.

At the mission at Urumia has been longest in existence. It is perhaps the most representative of the missions in Persia. The following description of it, written by the Rev. William A. Shedd, of Urumia, may be taken as typical of all the mission work in Persia. This entire work, the result of sixty years of earnest Christian effort, may be swept away within the next few months.

"The history of the American Presbyterian Mission at Urumia," says Mr. Shedd, "need not be given at length. The lives of Perkins, Grant, Stoddard, Rhea, and, most of all, the life of Fidelity Fiske, have made the earlier years of its history familiar to thousands of Christians in Great Britain and America. In 1831 Messrs. Smith and Dwight were sent by the American Board to make a tour of exploration among the Nestorians in Persia, and in 1832 the Rev. Justin Perkins and his wife were appointed missionaries to the Nestorians. After delays in Constantinople and Tabriz they settled in Urumia, with

with grain. The largest of these plains is that in which the city of Urumia is situated, and amid a dense Moslem population contains about 20,000 Nestorian Christians, with a few thousands more in the plains north and south of it. Beyond these small plains and intervening foothills stretches the great range of mountains which divides Persia and Turkey. West of this great mountain wall are the high plains and rugged valleys of Turkish Kurdistan, an Alpine region whose highest peaks rise 15,000 feet above the level of the sea. West and south of the mountains broader valleys stretch down to the banks of the Tigris River, cutting through the broad alluvial plains of ancient Assyria.

"In this region live the Nestorians, as Europe calls them, Syrians as they call themselves, 100,000 to 120,000 in number, among ten times as many Persian, Turkish and Kurdish Moslems. A few thousand Armenians and Jews are found in the same region. The original home of the Nestorians was doubtless in the plains of Assyria, and with more right than any other people they can claim descent from the race that under Bargon and Sennacherib conquered Western Asia. The language they speak is the modern representative of the old Syriac or Aramaic, which was spoken in the time of Christ from the borders of Egypt to Babylon. The Nestorians living in the region about Mosul have joined the Roman communion, as have also a few in Persia, and to a lesser extent in Kurdistan, there is a body of Protestants of superior intelligence influential beyond their numbers. The mass of the people, including almost all of those in Kurdistan, acknowledge the spiritual authority of the Nestorian Patriarch.

"The Nestorians within the field herein described may be divided roughly into:

"(1) Those living in Urumia and adjacent plains

laden with reverence and readiness to the word spoken or read from the printed page. Again, the people are convinced of their hopeless poverty. For generations it was their protection, and it became a second nature to them. Usually real, sometimes imagined, it is an obstacle to progress, begetting mendacity and destroying self-respect.

"Otherwise, circumstances vary widely. In one village from 200 to 400 gather in a large church, a landmark for miles around. One-third of the population are church members, and most of them are able to read. Even the Old Church no longer knows whether it is a fast-day or not, and the old priest gives Evangelical sermons. In another village the men are demoralized by lives of wandering beggary and unblushing falsehood in Russia, and have lost all religion. The preacher gathers a congregation of women, with a handful of men. In another a little group gathers about the preacher in a room which is storeroom, kitchen, parlor, sleeping-room and everything else for a family of twenty.

"The missionary in his tour may gather his audience in the shadow of an old church, the legendary history of which began 1,500 years ago, or which, by tradition of popular acceptance, was carried by angels in the air to its present site, or built in mortar made with the milk of mountain sheep, who every evening come with their willing offerings. He may gather the shepherds from the flocks and the women from their churls to his tent door in the mountain pastures, where the water bursts from banks of perennial snow, and spring flowers bloom in August.

"Fetivals have been a very effectual means of work, and many persons have been led in such times of special presence of God's spirit to the true service of Christ. The winter is the season in the villages of the plain for such evangelistic work, and we plan for them every year.

"A church has thus grown up, Protestant and Evangelical Presbyterian in principle, but adapted to local needs and customs. The church is self-governing, with its own articles of faith, ecclesiastical laws and courts. It contributes in some degree to its own support. In membership it numbers more than two thousand. The preachers of the Evangelical Church

NESTORIAN MOUNTAINEERS.

in Persia. Their condition is increasingly prosperous, because of lucrative employment in Russia. Their civil condition is tolerable when compared with that of their brethren in Kurdistan. But what would a free American say to being told by the judge before whom he was defend-

to-day are the native missionaries in Persia. On them the Bible Society has depended to carry the Scriptures into almost every city of the kingdom. They occupy the outposts of missionary work throughout the land.

"The little school, which was begun with

دیمەنی لەسێدارەدانی کوردنیک لەبیرەوەراییەکانی رۆبیرت کیرزندا

رۆبیرت کیرۆزن (۱۸۱۰-۱۸۷۳)، گەریدەو دیپلومات و نووسەری ئینگلیزی، لەسالی ۱۸۴۲-۱۸۴۳دا، لەگەڵ کۆلۆنیل ولیەمی کۆمیساری بریتانی هاتۆتە کوردستان، تاوەکو لەو کۆمسیۆنەدا بەشداریی بکەن کە لەنیوان هەرچوار ولاتی: بریتانی-عوسمانی-ئیرانی-روسیدا، لەپیناو ریکستنەوەر داڕشتنەوەر ریکەوتننامە سنوری و کۆتاییهێنان بەکێشەکان. پێکھات. رۆبیرت کیرزن بۆ ماوەی سالیک لەشاری ئەرزرۆمی باکوری کوردستان مایەوەر سەرئەنجام و بیرەوەراییەکانی ئەم گەشتە دیپلوماسیەیی لە کتیبەیدا بەناونیشانی: "ئەرمینیا. سالیک لە ئەرزرۆم ھەرۆھا لەسەر سنورەکانی روسیا، تورکیا و پێرشیا" لەسالی ۱۸۵۲دا، لە نیۆرک، چاپ و بلاکردۆتەوەر.

کتیبەیکە لە ۱۸ بەش پیکھاتووەر نووسەر زۆر بەوردی سەرئەنجام و تیبینیەکانی خۆی سەبارەت بە دەولەتی عوسمانی و ئەواوی پیکھاتە سیاسی و کۆمەڵایەتیەیکە لەو ناچانەدا خستۆتەرۆو. دیارە رۆبیرت کیرزنیس وەک زۆریک لە گەریدەوەر دیپلوماتە رۆژئاویە کریستیانییەکانی دیکە، بەتایبەتی ئینگلیزەکان، لایەنگرییەکی ئاشکرایان بۆ رەگەزە کریستیانییەکانی ئیمراتۆرییەتەیکە پێوەدیارە لەکاتیکی قسە لەرووداوەکان دەکەن. دوور نییە لەژێر کاریگەریی ئەو لایەنگرییەشدا بێت کە ناوبراو ھەر لەیکەم لاپەرە کتیبەیکەیدا و لەدووم دێرەوەر، ئەرکی هاتنی خۆیان و کۆمسیۆنەکیان بۆئەو ھەر او پشویبە دەگەریننەوەر کە خیلە کوردییەکان، ھەر لەچیاکانی ئاراتەوەر تاوەکو ناوچە دەشتاییەکانی خواروو ھەتا شەتولعەرەب، پشوی و جەردەیی تێدا بلۆوەر وایکردووەر دۆخی بازرگانیی و ھاتوچۆی کاروانەکان لەم ناوچە تائەوپەریی لاوازبیت و ھۆکارەکەشی بۆ سەرکردەکانی کوردی وەک بەدرخان بەگ، نوروللابەگ و خان عەبدال و خان مەحمود دەگەریننەوەر.

لهکاتیکدا، کیرزن باس لهروشی چهپاندنی دادپهروهری دهکات لهنیمپراتورییهکهی عوسمانیی، لهئرزرومهوره نمونهی ئهو گهندهلیی و ستمکارییه رادهگویتیت که روژانه لهلایهن ئهفسهرانی تورکهوه دهرحق خهلق دهکرتیت، بهتاییهتی کریستیانیهکان و بهتاییهتتیریش ئهرمهنهکان. ئهو لهو بارهیهوه باسی پیاویکی ئهرمهنیی دهکات که له ئهرزروم بهتومهتی دزیی گیراوه. ئهو دهلیت که لهکاتیکدا ئهو ئهرمهنییه لهراستییدا هچیی نهذزیوو کهچی ئهشکهنجهیهکی توند دراوه بو ئهوهی دان بهتاوانیکدا بنیت که نهیکردوه. ئهو ئهرمهنییه لهکاتی ئهشکهنجهدا نیومردوو کراوه، دان و نینوکیان دهرهیناوهو رانیان شکاندووو برینی زوریان کردوته جهستهی. لهکاتیکدا دزییهکه لهلایهن کومهلیک سهربازیی تورکهوه کرابوو، بهلام بهوهویهی ئهوان تورک بوون کس ناماده نهبووه سزایان بدات و ویستویانه تاوانهکه لهقچی ئهرمهنییهکهوه بیچن!!

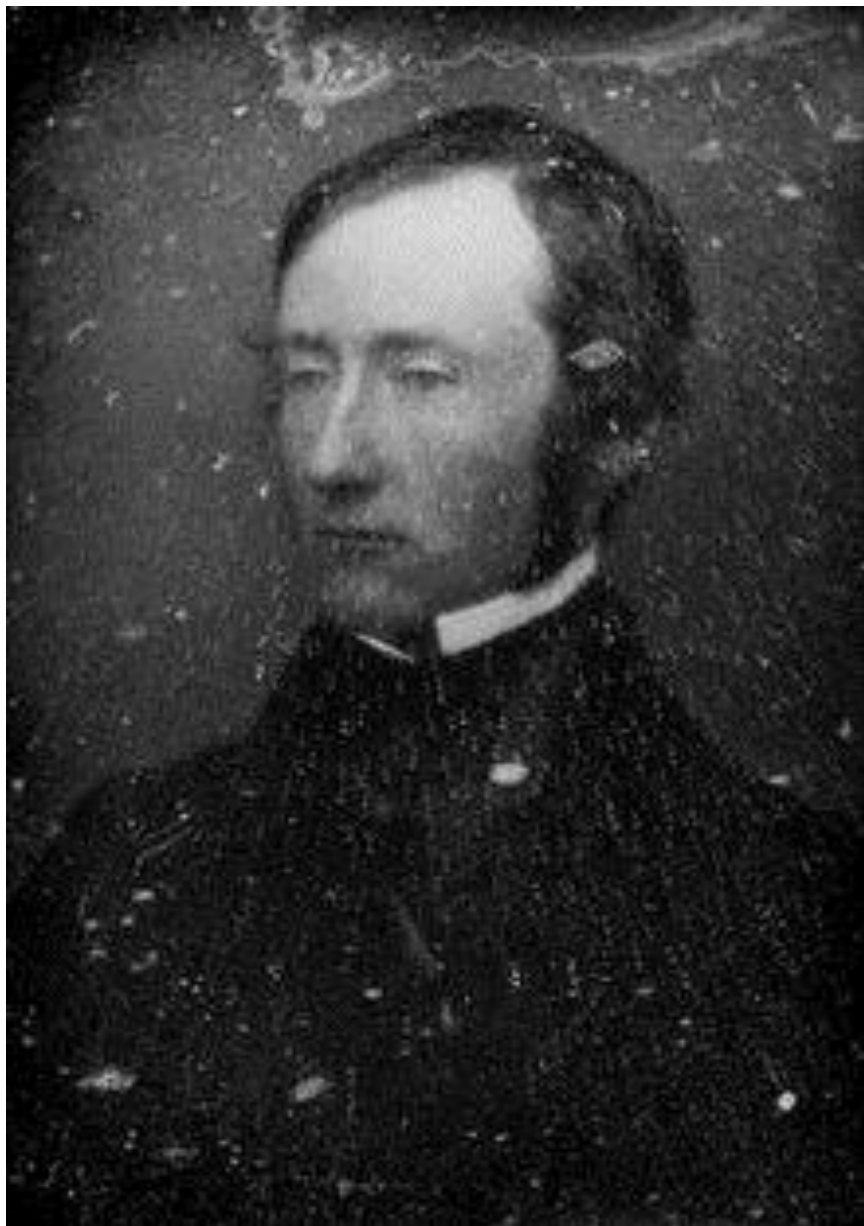
کیرزن، باسی ئهو دوخه خراپه دهکات که پیشتر دهولتهی عوسمانیی گرتوتهوهو لهوهشدا بهراوردیدهکات به دوخی ولاته یهکگرتوتوهکانی پیشوو، که لهوی ههموو هاوالاتیهکی نازادو سهربهخو مافی لیدانی رهعهته رهشپستهکانی ههبووه. ئهو دهلیت لهدهولتهی عوسمانییشدا، بهگوزیهی ریسایهک، وهزیرو پاشاکان ماف و جیاوگی پهراوندی چند سهریکیان ههبووه، نهک لهبهرئهوهی خهتایهکیان کردوو، بهلکو ههر بوخوشیی! سولتانیش جیاوگی کوشتنی ۱۴ کس له روژیکدا پیدراوه! ئهو دهلیت بهلام ئیستا دوخهکه گوراوهو ئهو تاوانانهی له دهولتهی عوسمانییدا دهکرتی کهمتره لهوانهیی له لهندهن دهکرتی!

ههروهها کیرزن باس له رولی پاشای عوسمانیی له ئهرزروم دهکات که ههولیداوه دوخهکه بهرو باشتر بهریت و ئهشکهنجهی ههگرتوووه، تهنیا لهزیندانی قهلا بهردینهکه نهیت، ئهوهی که سهرۆکیکی نیمچه سهربهخوی کوردی تیدا بهندکراوه.

پاشتر کیرزن باس لهکوشتنی ئهو کورده دهکات، که وهک خوئی دهلیت گهنجیکی زور قوزو قزیکی رهشی دریزی ههبووه. دهسهلاتداریی ئهرزروم ئهو کوردهیان لهشوینیکدا لهسیدارهداوه که

كهوتۆته نزيك ئهو پردهى لهسەر رووباره بچوکهکه دروستکراوه،
ئهوہى که بهرمو بازارى ئهسپفرۆشان تیدهپهریت. کيرزن، شیوازی
کوشتنى کوردهکه به رهسهن دهنائیت، ئهوہى ومختى خوی لهقوتابخانه
پييان وتوه: سیدارهى پشيله!! زۆر بهوردیش دۆخهکهى
روونکردۆتهوه، بهوش که دووداریان لهمسەر و ئهوسەر چهقاندوووه
داریکیش وهک رایهله دوودارهکهى به يهکتر گهياندوووه کوردهکهيان
لهناوهراستدا بهپهیکهوه ههلواسیوه که ههر سهريکی پهتهکه بهمسەر و
ئهوسهري دووداره چهقبوهکه بووه لهویوه لهملی کوردهکه توندکراوه
ههتا خنکینراوه پاش ئهوه به ههلواسراوى جیهیلراوه بینهوهى کهس
تەماشاشى بکات.!

ئهوہى جيگهى سهرنجه، لهکاتیکدا کيرزن لهبابهتى ئهشکهنجهدان و
گرتنى ئهرمهنييهکه، زۆر بهتونديی بهرگريی لهو ئهرمهنه دهکات و
ستهمکاريی ئهفسهراى تورک ريسوادهکات، کهچى کاتیک دیته سهر
باسى کوردهکه، وپراى ئهوہى باس لهوه دهکات که ئهو بۆ خهلكى
ئهرزۆم و ناوهکهشى بۆ پاشا نهزانراو بووه، بهلام خودى کوردهکه
بههۆکاري تهواوى لهسیدارهدانهکهى دهنائیت! گوايه گوندهکانى
لهکوردهستان تاوانى دزیی و کوشتنى ئهجامداوهو ئهسپى دزیوهو
بۆخۆشى دانى بهتاوانهکهيدا ناوه. !!

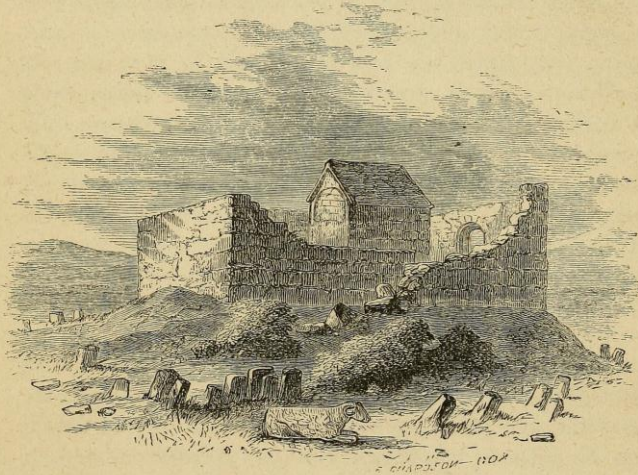
رؤبیرت کیرزن (۱۸۱۰-۱۸۷۳)

ARMENIA:

A YEAR AT ERZEROOM, AND ON THE FRONTIERS OF RUSSIA, TURKEY, AND PERSIA.

BY THE HON. ROBERT CURZON,
AUTHOR OF "VISITS TO THE MONASTERIES OF THE LEVANT."

Baron Touché
11

Ruined Armenian Church near Erzeroom.

MAP AND WOODCUTS.

NEW YORK:
HARPER & BROTHERS, PUBLISHERS,
82 BEEKMAN STREET.

1854.

P R E F A C E.

ALMOST from time immemorial a border warfare has been carried on between the Koordish tribes on the confines of Turkey and Persia, in the mountainous country beginning at Mount Ararat toward the north, and continuing southward to the low lands, where the Shat al Arab, the name of the mighty river formed by the junction of the Tigris and the Euphrates, pours those great volumes of water into the Persian Gulf. The consequence of the unsettled state of affairs in those wild districts was, that the roads were unsafe for travelers ; merchants were afraid to trust their merchandise to the conveyance even of well-armed caravans, for they were constantly pillaged by the Koords, headed in our days by the great chieftains Beder Khan Bey, Noor Ullah Bey, Khan Abdall, and Khan Mahmoud. The chains of mountains which occupy great part of the country in question are for months every year covered with snow, which even in the elevated plains lies at the depth of many yards ; the bands of robbers constantly on the watch for plunder of any kind prevented the mountain paths from being kept open, so that those who escaped from the long lances of the Koords perished in the avalanches and the snow-drifts by hundreds every year.

To put a stop, or at least a check, to so lamentable a state of things, the governments of Turkey and Persia requested the assistance of England and Russia to

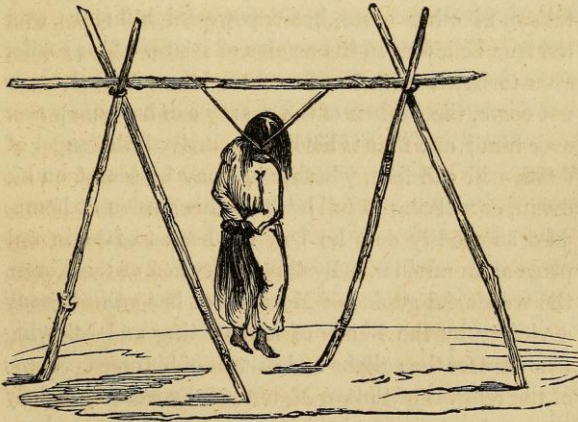
was to be hanged in the course of the day. The oda bashi, after we had rescued him from his various tormentors, presented himself before me. He was a good-looking man, about thirty-five years of age, with a black beard, and respectably dressed in blue, in the style usually adopted by the Armenian Christians. He said he had been tortured by the order of the Kiaya Bey; the bones were put to his temples, some of his teeth drawn, his nails pierced, his left thigh torn with pincers; he was hung up by the arms by ropes, but the hot cup was not placed upon his head. He showed me the marks of the pincers and other scars about his body—evident proofs of the truth of his assertion. The two soldiers who were convicted of having stolen the goods (the oda bashi being entirely ignorant of the whole transaction) were to be brought before the Council on the following Monday. They are now in prison, and will be sentenced to pay the other half of the value of the stolen goods. This information the oda bashi received from the merchant Mehemed, the owner of the lost property. He has not heard any other particulars about the soldiers.

From the above account it appears that much injustice may probably be carried on by the inferior officers of the government which never gets to the ears of the Pasha, small officials being notoriously more tyrannical than greater men. The Pasha himself appears to be a kind-hearted, well-intentioned man in a general way; but, in cases where his own interest is not directly concerned, he does not look into the affairs of the pashalik with sufficient keenness to prevent his subordinate officers from practicing various acts of oppression and ex-

tortion, according to the fashion of the good old times, when Turkey, like the United States of America, was a land of liberty, where every free and independent citizen had the right to beat his own nigger; for, according to some doctors of the law, pashas, vizirs, &c., might cut off a few heads every day for no given reason, but just for amusement. The Sultan had the privilege of destroying fourteen lives per day of his faithful subjects, who might have committed no crime; after that number, some reason was expected to be shown for the further use of the sword and bow-string on that day. Now the case is altered: fewer crimes are committed in Turkey than in London, and the Turkish pashas endeavor to stop such practices as are considered discreditable on the part of the inferior officers; though they have to contend with great difficulties in a country where it is hardly possible to get at the truth, and where the inferior officers have for generations been accustomed to plunder those below them, directly they are out of sight of the higher authorities; trusting to the want of communication, the slight knowledge of writing, and the many obstacles in the way which prevent the poor man's story getting to the ears of the Pasha or the Sultan, who, in these days at least, are anxious to remedy such abuses, and to distribute justice with a tolerably impartial hand. I had great satisfaction in hearing afterward that, owing to my exertions in this and other cases—the good cause being taken up warmly by Colonel Williams, after I was gone—all torture was authoritatively abolished in the pashalik of Erzeroom; and I am in hopes that, except in some snug little dungeon in the rocky castle of a half

independent Koordish chief, this horrible custom is almost extinct.

The Koord above mentioned was hanged in so original a manner that I must shortly describe it, as it took place immediately under my window. What we called at school a cat-gallows was erected close to a bridge, over the little stream which ran down the horse-market, between my house and the bottom of the hill of the citadel. The culprit stood under this; the cross-beam was not two feet above his head; a kawass, having tied a rope to one end of the beam, passed a slip-knot round the neck of the Koord, a young and very handsome man, with long black hair; he then drew the rope over the other end of the beam, and pulled away till the poor man's feet were just off the ground,

when he tied the rope in a knot, leaving the dead body hanging, supported by two ropes in the form of the let-

ter V. Hardly any one was looking on, and in the afternoon the body was taken down and buried.

I shall always consider this case as a remarkable instance of the power of fatalism over the mind of an ignorant and superstitious man. This Koord was entirely the cause of his own execution: no one knew him by sight at Erzeroom, and there was not the slightest necessity for his declaring his name to the Pasha, and confessing that he had committed murders and outrages of all kinds among the villages of Koordistaun. His punishment for stealing a horse would not have been very severe, and, but for his voluntary admission that he was a notorious malefactor, for whom the police had long been on the look-out, he might have been alive to this day, to rob and murder, till somebody shot him, or he became too old for the exertion. Fatalism, in other cases, has a powerful influence over the true believers in the armies of Islam. The soldier goes to battle with the firm belief that, if his hour is not come, the cannon of the enemy can have no power over him; and that if his hour is arrived, the angel of death will call him, whether he may be seated on his divan, or walking in full health in his garden at home: just as readily does he bow his head to fate in one place as in another. By this institution of the Koran, the wonderful genius of Mohammed has gained many a victory by the hands of his trusting and believing followers for the caliphs and sultans of his creed. Some of the reforms of Sultan Mahmoud, by treating lightly many of the ancient prejudices of the Osmanlis, have shaken the throne under his feet. The progress of infidelity, which has begun at Constantinople, is the great-

مندالانی بچووک له نئیدن

لهسالی ۱۸۷۶دا، له لایمن (سی ئیچ ویلەر) هوه کتیبیک بهو ناو نیشانهی سهرهوه له پورتلاند بلاو کراوتهوه، که باس له منداله بچووکهکانی شاری نئیدن دهکات لهروژهه لاتی ئیمپراتوری عوسمانیی. نووسهر پاش ئهوهی باس له منداله عهرهب و ئیزدییهکان دهکات، له لاپهره ۲۰ی کتیهکهیدا، دئته سهر باسی مندالی تورک و کوردو دملئیت:

" لهپاش ئهوان کوری فهرمانر هویانی مهلبهندهکه دئیت، تورکهکان و ئهوانهی کوردهکان. ئهوانهی که دۆخی ژیانیان زور باشته له منداله عهرهب و یهزیدییهکان. بهلام ئهمانهش ههر موحه مه دین [واته موسولمانن/س]، ئهمانه لهقوولترین تاریکستانی رۆحیدا نقوبوون و ههموو ئهوهی که فیردهکرین ئهوهیه که : تهنیا تاچه خواجهک ههیه که محهمد نیردراو کههیتی و ههموو مسیحییهکانیش سهگن!! "

LITTLE CHILDREN IN EDEN.

By C. H. WHEELER,

MISSIONARY IN EASTERN TURKEY, IN ASIA; AUTHOR
OF "TEN YEARS ON THE EUPHRATES," "LETTERS
FROM EDEN," AND "GRACE ILLUSTRATED."

"Suffer little children, and forbid them not, to
come unto Me, for of such is the kingdom of
heaven."

PORTLAND:
HOYT, FOGG & DONHAM.

1876.

A little less wretched are the Yez-idees—devil worshippers—for they have fixed homes and some home comforts, such as their miserable mud hovels can afford.

In what we say of “Children in Eden,” we must leave out of the account these poor creatures, for whom we can do nothing more than to pity them.

After them come the children of the rulers of the land, the Turks, and those of the Koords, whose condition is much better than that of the Arabs and the Yezidees. But these, too, are Mohammedans, and sunk in the deepest spiritual darkness, about all the catechism taught them being, “There is but one God, and Mohammed is His prophet,” and “All Christians are dogs.”

Come we, then, to the remaining children, those of nominally Christian sects, and chief among these, the Syrians and Armenians.

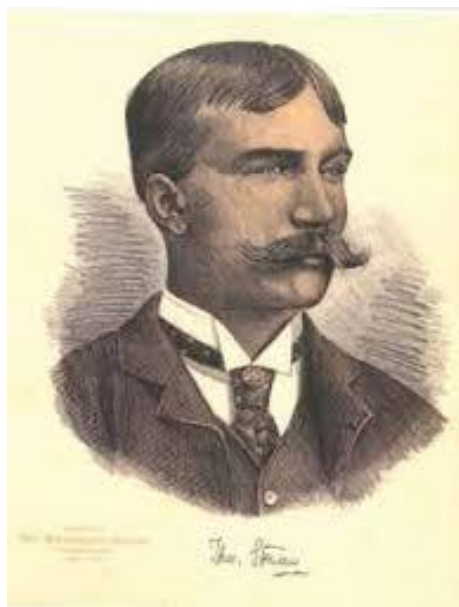
شۆخه ژێنکی کورد و ماچکردنی ناوی نهسته مبول و مه که له سه ره نه خشه

له کتیه ٥٤٧ لاپه ره مبه کهیدا که له ٢١ بهش پیکهاتوه و ناو نیشانه کهی "به سه ره پاسکی له وه به ده وری جیهاندا"، توماس ستیفانی پاسکی له سواری جیهانگهردی ئه مریکی، له چه ندین شوینی کتیه کهیدا ناوی کوردستان و کوردی هینا وه. ئه و پاش ئه وهی گه شته کهی خوی بو سو رانه وه به جیهاندا به پاسکی له سواری له ٢٢ ی ئه پرلی ١٨٨٤ دا، له ئه م مریکا وه ده ست پی کرد، سه ره تا رووی له ئه و روپا کردو له و ی وه به ره و بولگاریا و ئنجا ئه سه ته مبول و ئه نه دۆل و له و ی شه وه به کوردستاندا تیه پهری به ره و ئیران و زستانی له کۆشکی ناسر ه دین شای قاجاردا به سه بر د. ناوبرا و به در ئی زایی ریگاکه ی راپۆرتی هه و آل و سه رنجی خوی بو روژنامه کانی ئه مریکا به ته له گراف ده نار دو ئه وانیش وه ک به شیک له هه و آلی گه شته کهی به جۆش و خرو شه وه بلا و یان ده کرد وه. گه شته کهی توماس ستیفان له ١٧ ی دی سه مبه ری ١٨٨٦ دا کو تاییه ات. له ٢٠ ی فیه رایی ری ١٨٨٦ دل گه رایی وه. دو ات ریش ئه م کتیه ی له سالی ١٨٨٧ دا، سه باره ت به گه شته کهی بلا و کرد وه.

توماس ستیفان، له لاپه ره ٣٥٧ ی کتیه کهیدا، پاش ئه وهی باس له گه شته کهی ده کات و به به ری رووباری فور اتدا وی ستویه تی به ره و روژ هه لات تیه پهریت، له و ئی چاوی به خن ئیکی کوردی که و تو وه پاش ئه وهی وه سفیکی گه شتی ئه و خۆرا که ده کات که له وانیه له و ئی بیخه نه به رده می، ئه وس باس له شوینی حه وان هه ی پیا وان و ژنان و خیزانه کان ده کات، له گه و ل ئه شوینه تاییه تانه ی بو ئاژ هکان ته رخان کرا ون. ئنجا د ئته سه ر با سه کردنی ئه و خانمه شه خه کور ده ی که فر ائینی بو نامه کرد وه. توماس ستیفان زۆر به سه ره سامییه وه وه سفی ئه و شوخه ده کات و ده ل ئیت که با لای که مته ره بو وه له هه شت پی، باری که له په کی ری کی قنچ وه ک تیر، سه رو کلا و یک به سه ره قزه پره قا وه مبه که یه وه بو و. رهنگی پیستی که م ئیک کرا و ته ربوو له و رهنگه

بلاوهی ژنانی کورد و روخساریکی شابانوانهشی ههبوو. چاویکی قاوهیی پرشنگذاری ههبوو که بهرجهستهی سۆزیکي ناسایی دهکرد... پاشان ئەو زیاتر سهبارت بهچاوی ژنانی کورد لهسهری دهروات وهک چاوانی پلنگی کئویی وینایان دهکات که هیچ سۆزو میهرهبانییهک ناگرێتهخۆ. ئەو دهلیت که ئەو چیرۆکانهم ههر بهقسه بیستبوو بهلام بۆخۆم بۆم دهركهوت که ئەمه راستییهو ئەو ژنانه وهک پلنگ توانای ئەنجامدانی ههموو کاریکیان ههیه !!.

دواتر تۆماس ستیفان، لهلاپهرهی دواتر باسی دیداری خۆی لهگهڵ پیاوانی کورد دهکات و دهلیت که ، یهکهمین پرسیار لێیانکردووم ئەههبووه که ئاخۆ ئینگلیزو روسهکان کهی بهشهردین. وهک ئەوهی ئەگایان لهکیشهی ئستا ههردوولا بوویت لهسهر مهسهلهی سنوری ئەفغانستان، یاخود ههر پێیان وابی که ئینگلیزو روس دهبی ههمیشه لهجهنگداین. کاتیک پیم دهوتن که روس خراپه، ئەوانه وهک بهرجهستهکردنی ههستی خۆیان تهماشای یهکتریان دهکرد، و سهبارت به ههر دهبرینی ساده لهلایهن منوهه ئەو پیاوه وشکه خێلهکیانه بهوپهری پرواو پهروشیی و بایهخهوه وهریاندهگرت وهک ههر کوره خویندکاریکی قوباتخانهکانی جیهانی کریستیانیی. من به نهخشهکهم سهرگهرمم دهکرن، شارهکانی وهکو ئەستهمبول و مهککه و نهرزروم و شارۆکهکانی ئەوانهی کوردستانی خۆیانم پێشاندهدان. ئەوهی کاتیک بهناو نوم دههینان بهخۆشییهوه دهیانناسییهوه. ئەوان زۆر به ئاستی زانیارییهکانم سهرسامبوون و ههندیکیان زیاتریش بهوه کاریگهربوون و دهچهمانهوه لهکاتیکدا ماچی ئەستهمبول و مهککهیان دهکرد کاتیک ناماژم پێدهکردن.

TIMOTHY STEFFENS.—PATENTRIGHTS IN FLORIDA

AROUND THE WORLD
ON A BICYCLE

BY
THOMAS STEVENS

FROM SAN FRANCISCO TO TEHERAN

WITH OVER ONE HUNDRED ILLUSTRATIONS

London
SAMPSON LOW, MARSTON, SEARLE, AND RIVINGTON
CROWN BUILDINGS, 188, FLEET STREET
1887

[All rights reserved.]

perches, fastened by the leg with a tiny chain. I try to induce them to make a flight, but for some reason or other they refuse; an Osmanli Turk would have accommodated me in a minute. Soon I arrive at another Koordish camp, fording a stream in order to reach their tents, for I have not yet breakfasted, and know full well that no better opportunity of obtaining one will be likely to turn up. Entering the nearest tent, I make no ceremony of calling for refreshments, knowing well enough that a heaping dish of *pillau* will be forthcoming, and that the hospitable Koords will regard the ordering of it as the most natural thing in the world. The *pillau* is of rice, mutton, and green herbs, and is brought in a large pewter dish; and, together with sheet bread and a bowl of excellent *yaort*, is brought on a massive pewter tray, which has possibly belonged to the tribe for centuries. These tents are divided into several compartments; one end is a compartment where the men congregate in the daytime, and the younger men sleep at night, and where guests are received and entertained; the central space is the commissary and female industrial department; the others are female and family sleeping places. Each compartment is partitioned off with a hanging carpet partition; light portable railing of small, upright willow sticks bound closely together protects the central compartment from a horde of dogs hungrily nosing about the camp, and small "coops" of the same material are usually built inside as a further protection for bowls of milk, *yaort*, butter, cheese, and cooked food; they also obtain fowls from the villagers, which they keep cooped up in a similar manner, until the hapless prisoners are required to fulfil their destiny in chicken *pillau*; the capacious covering over all is strongly woven goats'-hair material of a black or smoky brown color. In a wealthy tribe, the tent of their sheikh is often a capacious affair, twenty-five by one hundred feet, containing, among other compartments, stabling and hay-room for the sheikh's horses in winter.

My breakfast is brought in from the culinary department by a young woman of most striking appearance, certainly not less than six feet in height; she is of slender, willowy build, and straight as an arrow; a wealth of auburn hair is surmounted by a small, gay-colored turban; her complexion is fairer than common among Koordish women, and her features are the queenly features of a Juno; the eyes are brown and lustrous, and, were the expression but of ordinary gentleness, the picture would be perfect; but they

are the round, wild-looking orbs of a newly-caged panther—grimal-kin-like eyes, that would, most assuredly, turn green and luminous in the dark. Other women come to take a look at the stranger, gathering around and staring at me, while I eat, with all their eyes—and such eyes! I never before saw such an array of “wild-animal eyes;” no, not even in the Zoo! Many of them are magnificent types of womanhood in every other respect, tall, queenly, and symmetrically perfect; but the eyes—oh, those wild, tigress eyes! Travellers have told queer, queer stories about bands of these wild-eyed Koordish women waylaying and capturing them on the roads through Koordistan, and subjecting them to barbarous treatment. I have smiled, and thought them merely “travellers’ tales;” but I can see plain enough, this morning, that there is no improbability in the stories, for, from a dozen pairs of female eyes, behold, there gleams not one single ray of tenderness: these women are capable of anything that tigresses are capable of, beyond a doubt.

Almost the first question asked by the men of these camps is whether the English and Muscovs are fighting; they have either heard of the present (summer of 1885) crisis over the Afghan boundary question, or they imagine that the English and Russians maintain a sort of desultory warfare all the time. When I tell them that the Muscov is *fenna* (bad) they invariably express their approval of the sentiment by eagerly calling each other’s attention to my expression. It is singular with what perfect faith and confidence these rude tribesmen accept any statement I choose to make, and how eagerly they seem to dwell on simple statements of facts that are known to every school-boy in Christendom. I entertain them with my map, showing them the position of Stamboul, Mecca, Erzeroum, and towns in their own Koordistan, which they recognize joyfully as I call them by name. They are profoundly impressed at the “extent of my knowledge,” and some of the more deeply impressed stoop down and reverently kiss Stamboul and Mecca as I point them out.

While thus pleasantly engaged, an aged sheikh comes to the tent and straightway begins “kicking up a blooming row” about me. It seems that the others have been guilty of trespassing on the sheikh’s prerogative, in entertaining me themselves, instead of conducting me to his own tent. After upbraiding them in unmeasured terms, he angrily orders several of the younger men to make themselves beautifully scarce forthwith. The culprits—some

کوردستان له‌گه‌شته په‌نامه‌کبیه‌که‌ی (نارمینوس قامبیری)

نارمینوس قامبیری (1832-1913)، گه‌ریده‌و روژ‌هه‌لاتناس و نووسه‌رو نه‌کادیمسیت و زمانه‌وانیکی هه‌نگارییه، له‌بنه‌ماله‌یه‌کی جوله‌که‌ی هه‌ژار په‌روه‌رده‌بووه‌و له‌ته‌مه‌نی بیست‌سالی و له‌ناوه‌راستی سه‌ده‌ی نۆزده‌یه‌م، سه‌ردانی ئیمپراتوری عوسمانی کردووه و له‌وی وک مامۆستای زمانه‌ بیانیه‌کان کاری کردووه، به‌وش زمینه‌ی په‌یه‌ندی له‌گه‌ل بزارده‌و چینه‌بالاکانی کۆمه‌لگای عوسمانی بو رمخساره، له‌مالی حوسین دایم پاشا وک مامۆستای تایبته‌ کاری کردووه‌و دواتریش له‌لای فونادپاشا له‌ کاروباری دهره‌وه‌ کارمه‌ند بووه. نوبراو له‌سالی 1858دا، فهره‌نگیکی نه‌لمانی-تورکی بلاوکرده‌وه‌و زۆر به‌باشی زمانی تورکی زانیوه‌و بوته‌ عوسمانیه‌کی شاره‌زا له‌سالی 1861 گه‌راوته‌وه‌ بوداییست.

پاش دووسال، قامبیری، به‌نیازی نه‌جامدانی گه‌شتیکی درپژ گه‌راوته‌وه‌ نه‌سته‌مبول و دوستانی خوی له‌وی له‌ مه‌سه‌له‌یه‌ ناگادارکردوته‌وه، نوبراو له‌سالی 1863 ده‌ستی به‌گه‌شته‌که‌ی کردووه‌و هه‌تا سه‌ر سنوری عوسمانی-ئیران وک نه‌فندییه‌کی عوسمانی به‌نیشانی تایبته‌وه‌ خوی پيشانداه‌وه‌ له‌ویشه‌وه‌ به‌په‌نامه‌کی و له‌به‌رگی دهرویشیکدا تیکه‌ل به‌ کاروانیک بووه‌ که له‌حه‌جه‌وه‌ گه‌راونه‌ته‌وه‌و روه‌ی له‌ شارو ناچه‌کانی ئیران کردووه‌و به‌ته‌بریزو تاران و شیراز و نه‌سه‌هاندا تپه‌ریوه‌و هه‌تا سه‌مه‌رقه‌ندو بوخاراو خانه‌کانی تورکستان رویشتوووه‌و دواتریش له‌ویوه‌ هه‌ر به‌ ئیراندا له‌ 1864دا گه‌راوته‌وه‌ نه‌سته‌مبول و روه‌ی له‌شاره‌کان و پایه‌ته‌خته‌کانی نه‌روپا کردووه. به‌وش گه‌شته‌که‌ی قامبیری به‌یه‌که‌مین گه‌شتی سه‌رکه‌وتوو داده‌نری که‌له‌لایهن نه‌روپیه‌که‌وه‌ له‌و ناچانه‌ نه‌جام درابیت، نه‌وه‌ی له‌سالی 1865 به‌زمانی ئینگلیزی به‌ناونیشانی (Travels in Central Asia) بلاوکرایه‌وه.

بهو پښه، قامبیری لهگهشتهکهیدا که لهترابزونهوه هاتوته
 نهروزرؤم و بهشپوهی نهفندییهکی عوسمانی لهگهل دوو پولیس و
 چند هاورپیهکی نمرهمنی که له لهندهنوه گهراپونهوه به سواری
 به بهشکی ناوجهرگهی کوردستاندا تپیرپوهو له بهشی چوارهمی
 گهشتمهکهیدا چند سهرنجیکی خوی تومارکردوه که تارادهیهکی
 زور بو تیگهیشتن لهدوخی گشتی نهو سهردهمهی کوردستانی
 عوسمانی بایخی خوی ههیه. نهوهی لیردا ههولدههین پوختهکهی
 پیشکش به خوینهرانی بهریز بکهین.

قامبیری لهو بهشدا، که بهناونیشانی (لهنهرزؤمهوه بو تهبریز)
 دهستپیدهکات دهلیت که "هر له 2ی مایودا که داخلی شاری نیرزؤم
 بووم، درکم بهوهکرد که بهراستی داخلی ئاسیا بووم"، دواتر ناوبراو
 یهکسر سهرنجی خوی سهارهت به خانوو کههسه ساکارهکانی له
 نهرزؤم پیناندهدات، که دیوارهکانی له بهردو قورو ریزی نارپک
 دروستکارون و پهنجهرهکان لهرووی ههوشهکانن نهک شهقامهکان،
 ههروهه رارهو دهروازهی نهینی تیدایهوه پهرپوتن.

پاشتر راستهوخو دیتهسهرباسی دیوانی حکومت لهوشاره که له چ
 پشپویی و پوخلی و بی پرسنسیبیهکدایه، باس لهبوونی چند ژوریکی
 لابهلادهکات، لهژوریک دووژن تیدابوهه که شهریان بووه بهگژییهکدا
 چهقهیان هاتوهه! لهژووریکی تر کومهلنیک سهریان کردوته سهر
 نهفسهههیک و پینان رابووردوهوه لهژوورهی تر سویندخواردنی
 کهسئیک بووه که شکایهتی کردوهه! لهدهریشهوه کومهلنیک سهگی
 بهههلا لهوناوه لههاتوچودا بوون!

قامبیری پاش راگواستنی نهه دیمهناوه دهلیت" له نهرزؤم چاوت
 دهکههپته سهر ههر شت بهلگهی ههژاریی خهکی نهوشارهت بو
 دهردهکهوئ، ههر له خاشاکی سهرشهقامهکان بگره تاکو خانوهه نزم و
 ژیر زهمینهکانیان، نهوه جگه لهبوونی تازلهک/تهپاله، کههوه سوتهمهنی
 بو چیشتلینان که تهواوی کولان و شهقامهکانی شاری داگرتبوو،
 ههربویه زور خوشحالبووم که نهو شارهم له 29 مایودا جیهیشت"

باش ئەو، قامبىرى و ھاۋەلانى چوونەتە گوندى كوردجوك، لەوئىش باسى خانووھكانمان بۇ رادەگوپىزى كە لەتاقە ژوورنىك پىكھاتون، نىۋەى بۇ ئاژملەكان و لەولاشەۋە سەكۆيەك ھەبوۋە كە مروفەكانى تىدا ژياون و ھەواونەتەۋە! ناوبراۋ دەلئىت" ۋەرە بىھىنەبەرچاۋى خۆت لەگەل ژل بۇ پەنجا گاوگۆلك لەگەورنىكا بژىت و لەولاشەۋە جووتىك رەشەۋلآخ و بەراستىي ئەمشىۋە ژيانە خراپترىن جوړى ژيانە لەتەۋاۋى ناسيادا!"

باشتر، چۆتە گوندى (ھەسەن كالى) كە لەسەر تەپۆلكەيەكى بەرز بنىاتنراۋەو ئنجا لە رووبارى (ئاراكسس) پەريونەتەۋە و بەتەۋاۋى داخلى كوردستان بوون.

لئىرەدا، قامبىرى ، دېتەسەر باسى كوردو دەلئىت " لەم ناۋچەيە كورد دەژىن كە ھەر لەسەردەمى ھىرۆدۆتەۋە ناوبانگىكيان ھەيە كە كەس لەسەرى ئىرەمىيان پى نابات، ئەۋىش دزىي و جەردەيىە!!!"

ھەروەھا دەلئىت كە لەۋئ گاشەبەردىكى گەورەمان بىنى، وتيان (كوپر ئوغلى) بەناۋبانگ كە لەبۆنە و جەژنەكاندا لەلای موسولمانەكان لەشىعەرەكاندا ۋەك پالەۋانىك ناۋى دەھات، لەسەرى ژياۋە .

قامبىرى لەم شوئىنەدا سەرنجىكى وردى تۆماركردوۋە دەلئىت" كاتىك بەتولەرى سەختەكانى نىوان چىپاكاندا دەروىشتىن، ھاۋمەلە ئەرەمەنىيەكان، تەفەنگ و دەمانچەكانىيان سواركردو وتيان : ئىدى لئىرەۋە عوسمانىي نابىنى و ئەۋەى ھەيە ھەر كوردو ئەرەمەنە! لئىرەۋە چىتر كاغەزو بەرگەۋ پىشتگىرىي و فەرمىانى كەس ناخوات و گەر بئەۋى لەبەلای كوردان دووربىت ئەبى چەكدارو ھەمىشە ئامادەبىت "

قامبىرى، لەگەشتەكەى خۆيدا گەيشتۆتە گوندىك بەناۋى (ئىسحاق ئىلياز)، لەۋئ، دوو كوردىان بەكرى گرتوۋە لەگەلىاندابن و ھاۋكارىان بن، لەبنارى چىپاكە بەۋ دەمى بەيانىيە چايەكيان دەم داۋەو كەمىك پىشتىر بارەكانىيان رەۋانەى ئەۋ گوندە كردوۋە. دۋاى كەمىك بەغار بەرەۋ لای بارەكان سەركەوتوون و لەرىگادا، قامبىرى ھەست بەيەكىك لەۋ

دوو کوردهی هاوهلیان دهکات بهوردیی چاوی لهبارهکان بریوه، بهشیوهیهک قامبیری دهخاته گومانهوه! پاش کهترین ماوه، دستهیهک چهکداری کورد لهلای راست و چهپهوه روو لهکاروان و بارهکان دهکهن، قامبیری و هاوهلانیسی بهغار دهگهنه سهر بارهکان!

قامبیری دهیگریتهوه و دهلیت: " کاتیک دهستهکه هاتنهپیش وهک ئەفهندییهک بهدهنگیکی زولال وتم: ئەوه چییه؟! سهروکهکهیان پیاویکی بهتەمەن بوو، چاوکی کویربوو، تەفەنگ و فیشەکدانی لهخۆی دابوو، شمشیر و خەنجەریشی هەلگرتبوو، هاتە نزیک و وتی: ئەری دویتسهو گایهلیکمان لی ون بووه لهو ریگایهی خوتان چاوتان پی نهکهوتوه!!

وتم: نایا دهبی نئمه کارمان ئەوه بی بهدوای گاوگوتالی جهانبندا بگهڕین؟! تو شهرم ناکهی وادیاره ئەو ریشهت له ذزی و تالانییدا سپی کردوه!! لهبهر ئەو تەمەنەت نهبی ههر نیستا رهوانهی لای قایمقامی نهرزرومت دهکهم، جا ئەوسا خۆت دهبینیتهوه!! لهگهڵ ئەوقسانه چهند قسهیهکی تریشم بهتوندی کردو چهند جنتویکم دا، که ئەوانهی لهگهلم بوون بۆیان کرد بهکوردیی، ئەوهش وایکرد ئەو دهستهیه که ههشت کهش بوون، لهنیوان خۆیاندا بکهونه مقومقو و پهرتبن و ههر زوو بزائن که لهگهڵ کیدا تیهوگلاون! لهراستییدا، ئەوان حسابیان بو نهرمەن و فارس نهدهکرد، بهلام لهئەفسهرانی سولتان دهسلهمینهوه!

نهرمەنییهکان، لهسهر ئەم ههلوئیسیت و کارهم زوریان سوپاس کردم، وتیان لهلەندەنهوه زور شتی بهنرخ و گرابنههامان هیناوتهوه، تو نهبوویتایه کوردان دهستیان بهسهردا دهگرت. وادیاروو لهلای کوردان کهرامهت هو پیگهی ئەفهندیی سهنگی خۆی ههبوو.

دواتر قامبیری دیته سهرباسی ذزی و باندەکانی جهردهیی، دهلیت که پاش روودانی ههر دزییهک لهریگای فیشهکهکانهوه دهزانری لهلای خهلك و حکومهتیشهوه کئ ئەم جهردهیهی ئەنجام داوه، بهلام ئیدی دهسهلات دهستیوهردان ناکات و ئیشهکه کهوتوته سهر نازایهتی ئەو کهسه که چهن و چۆن دهتوانی بهرگری لهخۆی بکات!

ئىنجا يەكسەر دېتە سەر باسى رووداويك، كە لەپايزى سالى 1862 روويداوه، ئەويش ھيرشى دەستەيەك چەتەي كورد بووہ بۆسەر كاروانيك كە پياويكى ئىنگليزى تىدابووہ، ئىنگليزەكە ھىچ خوى تىكئەداوہ تا سەر كوردەي چەتەكان نزيكۆتەموہ بارەكانى پشكنيوہ، ئىنجا دەمانچەيەكى پى بووہ سوک و بارىك دەريھيناوہ ناويتى بەتەختى ناوچەوانى سەر كوردە كوردەكەوہ! پياوہكانى كە 12 كەس بوون بە كوشتنى سەر كوردەكەيان شوک بوون، دواچار بە ھاوارى (لولولولولو...) ھەليان كوتاوہتە سەر ئىنگليزەكە، ئەويش دەمانچەكەي روو تىكردوون و وتويەتى: ھەر كەس بىتە پىشەوہ دەيكۆژم! بەوشيوەش شەش ھەوتىكى لى خستوون و باندەكە پەرتەوازە بووہ، دواچار خزمەكانى لەلای ھكومت شكاتيان لەو پياوہ ئىنگليزەكردووہ و تويانە: "گەرەمان بۆ راوچووہ نەك بۆ جەردەي!!"، ھكومەتیش بە جدىي لەم كەيسەي كۆليوہتەموہ ويستوويانە زيانەكان بەو كايبرا ئىنگليزە بژمىرن، بەلام دواتر كۆنسولى برىتانى شەفاعەتى بۆ كوردووہ نەجاتى داوہ!

قامبىرى لەتپەرىنى بەكوردستاندا، سەرنجى زياتر رادەگويىزىت، كاتىك بەرەو (ديادين) ى سەرسنوور دەچن، رىيان دەكەويتە گوندىك كە ئەرمەنى تىدا ژياوہ، باس لە حالەتىكى سەيرى ژيانى دانىشتوانەكەي دەكات كە لەھىچ كويى ديكە نەيبىنوہ. ئەو دەللىت كە تەواوى خىزان و ئاژەلەكان لەژىر بنمىچىندا بوون و لەسەريشەوہ تاقمىك چەكدار پاسەوانيان لىكردوون، لەوى بەچەند كەسبىكيانم وت : ئەرى بۆچى فەرماندارى ئەرزىرۆم لەم دۆختەن ئاگدار ناكەنەوہ؟! لەو لەمدا وتيان : فەرماندار خوى لەگەل چەتەكاندا شەريكەو مەگەر ھەر خواو نوينەرەكەي لەسەر زەوى كە تزارى روسە، بەفريامان كەوئ!!"

قامبىرى لىرەدا سەرنجىكى ورد سەبارەت بە تىروانىنى خەلكى كوردستان و ناوچەكە بۆ رۆحانىيەكان و پياوانى ئاينى رادەكيشىت و دەللىت: "پياوانى ئاينى لىرە خاوەن رىزو پىگەيەكى تايبەتن و ھىچ جياوازش نىيە كە سەر بە ھەر ئاين و مەزھەب و رەگەزىك بن،

تيكرايان له لايهن خه لکه که موه به چاوی ریزه موه سهیرده کړین، نه موش
سیمایه کی تاییه تی روژ هه لاته!

قامبیری پاش نه موه ده گاته نیوار میه کی درهنگ ده گاته دیدین، لهوی
هه لده موه بچنه مالی فرمانداری شار، لهوی چاوی به وه زیری
نهمریکی که موه که لهورمی به نیازی گهراونه موه بو فلادیل فیای
دایکی نیشتمان، له گهل خیزان و خوشکه کهیدا له مالی فرماندار بوون.
لهوی قامبیری باس له سهر کرده په کی کورد دهکات که زور
به گهرمی پیشوازی لیکردوه، کاتیک قامبیری پرساری نه موه
لیکردوه که چون شوینیکی دهسکه موه بتوانیت شهوی تیدا روژ
بکاته موه، لهوه لامدا نه سهر کرده پی وتوه که خوشحاله
به به خیر هاتن و میوانداری کردنی به لام ده بی له زوریک بیت که
کسیکی دیکه ی لیه به ناوی (سولجر پاشا). قامبیری پی ناسایه و
گرنگ له لای نه روژ کردنه موه نه شهویه له شوینیکی شیوا. دواتر
دهچپته نه جیگایه کوردیک رینوینی دهکات و به چرایه که موه پیشی
دهکه موه و ژور موه پیشان دهکات که ته نیا کادانیکه.

قامبیری که دهچپته ژور موه ده بینی پیاویک له گوشه په کی
ژور موه داندیشتوه، که لی نزیک ده بیته موه بو نه موه خوی پی
بناسینی و که مینک ورد ده بیته موه، ده بینی سولجر پاشا (ژینرال کولمان)
ه، نه موه نه دمامی بالای به ریو به رایه تی کوچی پاشایه تی ههنگاری
بو، له ناوچه سنوری بهش چاودیری پرۆسه بنیاتنای
سهر بازخانه کان بو، ناوبراو بهوه ییبه دۆستیک دیرینی قامبیری
بووه ناگاداری تهواوی پلانی گهشته که موه بووه، حمزیکردوه کاتیک
ناوبراو دهگاته سهر سنوری چاوی پی بکه موه و خودا حافیزی لی
بکات. هه ریویه، نه شه موه، به ناماده بوونی فهیزی پاشا، تا درهنگانیک
به قسه خۆش به ریده که ن.

قامبیری دنووسیت: "به یانی به دلگرا نییه موه خودا حافیزیم له ژینرال
کولمان کرد، نه کهسه هاوولاته موه خه کی شوینیکه که من به دایکی
نیشتمانی خومی دهزام"

ARMINIUS VAMBÉRY

HIS LIFE AND ADVENTURES

WRITTEN BY HIMSELF

WITH INTRODUCTORY CHAPTER

DEDICATED TO

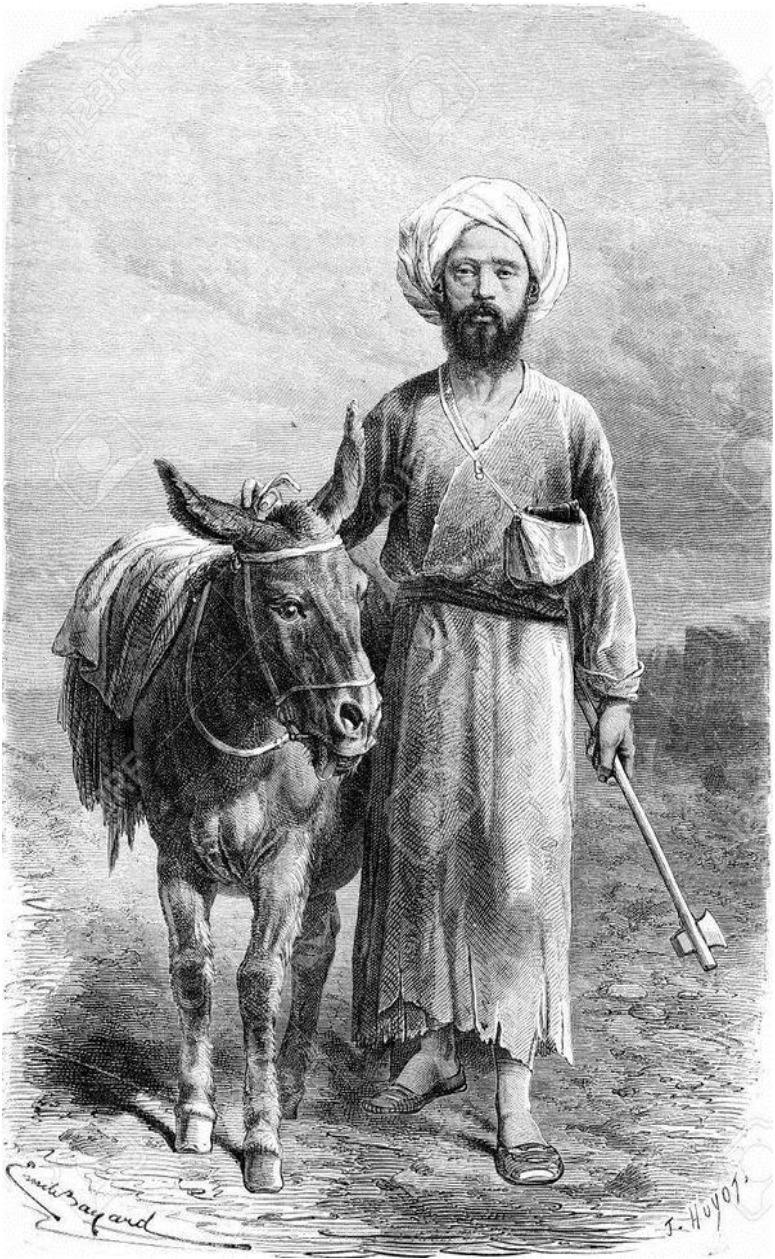
THE BOYS OF ENGLAND

Portrait and Seventeen Illustrations

London

T. FISHER UNWIN
26 PATERNOSTER SQUARE

1886

and myself, but, although I urged on my horse in every conceivable manner, I was the third and last to arrive upon the scene of action. I still wore, at that time, a brass plate on my fez, in token of my dignity, as an Effendi. The Kurds had scarcely caught sight of me, when they suddenly stopped within a few steps from the badly frightened group of people. "What do you want here?" I asked them in a voice of thunder. An old, one-eyed man, armed with a shield, lance, rifle and sword, now stepped forward, and said: "Bey Effendi, our oxen have strayed from us, and we have been looking for them all night. Hast thou not met with them somewhere on thy way?"

"And is it customary to look for oxen, armed as thou art?" said I. "Shame on thee! Has thy beard turned grey to be soiled by thieving and robbery? If I did not regard thy old age I should take thee at once before the Kaimakam of Bayazid, thou insolent waylayer!"

My words and the explanations of my Kurd followers caused the band of marauders, consisting of eight men, very soon to understand with whom they had to deal. They are not much afraid of Armenians and Persians as a usual thing, but they do not deem it advisable to attack an officer of the Sultan. I still added a few threats to my former severe reprimands, and we had soon the satisfaction of seeing the robbers disband and quit us. We too continued our march, during which the Armenians never tired of expressing their gratitude to me. If it had not been for me, they said, all the valuables brought with them from London would have fallen into the hands of the Kurds. I especially remarked, during the affray, the dismay and pallor of several Persian merchants who had joined us the day before. These men brought me, as we were about to retire to rest, various sweetmeats, as an acknowledgment of my services.

I could not help admitting that, in the eyes of the Kurds, the dignity of an Effendi carried considerable weight.

We came in the evening to a village called *Mollah Suleiman*, inhabited, chiefly, by Armenians. At the sight of my Kurdistan followers, our landlord took me aside and said to me in a whisper: "Effendi, thou mayest well deem thyself fortunate for having escaped unhurt. Thy followers are known, far and wide, as the most desperate robbers; they have never before escorted any one across the Dagar mountain but some ill befell him." In an instant the whole adventure became clear to me. These two Kurd fellows were in league with the robbers, and but for my friend's revolver and my Effendi headgear the day might have proved fatal to all of us. Such occurrences are by no means rare in this region. The people and the authorities are well aware of the frequent cases of brigandage; they know who the brigands are; but, nevertheless, everybody is left to his own bravery to defend himself.

Our Armenian host, who had received his fellows in faith and myself with great cordiality, had a sumptuous supper prepared for us; the priest, clergyman and the judge of the village too, came to pay their respects, and there was no end to tales of robbery. In the autumn before, we were told, a caravan, consisting of forty beasts of burden and fifteen men, amongst whom there was an Englishman, was attacked by a robber chief and twelve men. No sooner had the Kurds, with their customary cry of "Lululu!" come upon them, than the Persians and Turks took to their heels, and allowed the brigands to freely rummage in the luggage, without molesting them. They had already driven away a couple of animals, when the Englishman, who had hitherto coolly stood by and watched the doings of the miscreants, raised his revolver without being observed, took de-

liberate aim at the chief and levelled him to the ground. The Kurds stood for a moment dumbfounded with fright, but they soon recovered and made a simultaneous rush upon the Englishman. The latter, who did not for an instant lose his presence of mind, shot dead another and then again another man, crying out to them fiercely: "Do not come near me or I will kill every one of you." This had its effect; one by one the remaining Kurds slunk away. The family of the dead chief instituted a suit for damages against the Englishman, claiming that the chief had been out hunting, and not robbing, when he was killed. The Turks treated the claim quite seriously, and, in all probability, would have mulcted the brave Englishman in damages but for the intercession of the British Consul.

The rain was pouring down violently when we left our hospitable host next day, and at night we had to put up at an Armenian village, containing about ten houses; for it was too late for us to reach on that day *Diadin*, the next place on our journey. The inhabitants of that village are leading a strange life. Man and beast, food and fuel are all stowed away under one roof, and whilst one part of the inhabitants are sleeping the others mount guard, on the roofs, with their arms in readiness. I asked several of them why they did not ask assistance of the governor of Erzerum, and was told, in reply: "That the governor was himself at the head of the thieves. God alone, and his representative on earth, the Russian Tzar, can help us." And the poor people were certainly right in this.

We forded through the Euphrates river and reached, before long, a monastery, the inmates of which were Armenian friars who were held in high respect by all the inhabitants of the surrounding country, both Christian and Mohammedan. It is a strikingly characteristic feature of all Eastern nations, that

with them friars, monks, wizards, and fortune-tellers are indiscriminately, without regard to their religion, the objects of deep veneration. The supernatural, the mysterious excite the humility of the Eastern man, and the Kurds go far away, to distant countries, in pursuit of their predatory ventures, leaving this solitary and unprotected settlement unmolested.

Towards evening we arrived at the border place, Diadin. After considerable inquiry we succeeded in finding the house of the judge, at whose hands we desired to procure accommodation for the night. On looking round there, I saw, sitting in a corner of the barn, an American minister, with his wife and children and his sister. They had been living in Urumia (in Persia) for several years, and were now on their way home, to Philadelphia. Urumia and Philadelphia, what a distance! But the members of the missionary society know no distance.

The Kurdistan Kizil, *i.e.*, chieftain, received me very kindly, and upon my asking him for a night's quarters, he replied: "Effendi, thou art welcome, but I can give thee no accommodation, unless thou desirest to share with a soldier-pasha the only spare room in my house."

"Soldier-pasha, or anybody else in the wide world," I replied. "Just show me into the room. A ride of ten hours will tame a very Satan. Besides, I think, the stranger and I will very well agree together."

The Kurd, holding a small oil-lamp in his hand, preceded me, and took me to a place looking like a lumber-room. The soldier-pasha was squatting in one corner. In approaching him, to introduce myself, I recognized in the stranger, to my great surprise, General Kolmann, otherwise called Fejzi Pasha, one of my dearest friends. "Well, this is a wonderful meeting," he said, after our greetings were over, and we had settled

(نامی) کچه کوردیک وهک مامۆستایهکی سههرکهوتووی قوتابخانهی کچانی کریستیانیی لهسالی ۱۸۷۲

ناشکرایه که چالاکی مژدهبهره کریستیانیه بیانیهکان، له ناوهراستی سهدهی نۆزدهیهدا، لهتهواوی مهلبهندهکانی ئیمپراتۆری عوسمانییدا گهشهیکرد. چالاکی مسیۆنیری ئهمریکییش لهو بوارهدا کهمیک دواکهوت بهلام بهخیرایی گهشهیکرد و لهلایهن خودی دهسهلاتداریتی عوسمانیهکانهوه لهسههرهتادا هاوکارییکران. بهشیوهیهک هینشتا پنیان نهخستبووه دواچارهکی سهدهکهوه، لهبهشیکی زۆری ناوچهکانی روژئاواو روژهلاتی ئیمپراتۆرییهکه، جگله له ئهستهمبول، له نیقۆسیاو قهیسهریهو سیواس و مهراسوفا و وان و خهرپوت و مهرهش و عینتاب بنکهو قوتابخانهو پهیمانگاو مالی تایبهت بهخۆیان و مسیۆنیرو کارمهنده تایبهتهکانیان ههبوو. بهشیوهیهک لهسههرهتای دوا چارهکی سهدهکه، بهتهنیا خهرجی بنکهو قوتابخانهکانی مسیۆنیری ئهمریکی لهناوچهکانی کوردستان و روژهلاتی ئیمپراتۆرییهکه خۆی دهدا لهنزیک له پینج ملیۆن دۆلار، که لهلایهن خۆبهخشهکانی نیوخوای ئهمریکاوه کۆدهکرایهوهو لهشاری بوستنهوه که ناوهندی کاری مسیۆنیرییهکانی پیرسبیتیریان بوو، سههرهشینی دهکرا. ئهو ناوهندی که خاوهنی چهندین بلاوکراوهوی پرۆپاگهندهیی بوو، بایهخی به نووسین و ههوالی مسیۆنیرو مسیۆنیرییهکان دهداو چاپ و بلاویدهکردنهوه.

شایهنی باسه، لهنیو ئهو ئهدهبیاته میژووویهی چاپهمنیی مسیۆنیری ئهمریکییدا، زانیاری زۆر سههرنجراکش سهبارت به ناوچهکهو ههلوئستی ئهو مسیۆنیرو بهرپرسه کریستیانیهانه دهبینیتهوه که مایهی تیرامان و ههندیکیان ناگری له سههرهتۆی نووسینهوهی میژووی کوردو ناوچهکهدا بهبایهخ وهرنهگیرین.

ههر لهم روهوه، کومهلهی مسیۆنیری ژنانی بیانیی له کلێسای پیرسبیتیریان، لهسنیتهمبهری سالی ۱۸۷۲دا، کتیبیکی بهناونیشانی "کاری ژن بوژن" چاپ و بلاوکردۆتهوه. ئهم کتیبه تهرخانراوه بو

تۆمارکردنی ئەو نامانەى كە بىنكەو قوتابخانەكانى مسیۆنیریى ئەمریکییەو لەدەرەوێ و لات، بۆ ھاویری و خزمەكانیان لەئەمریکادا رەوانەكراون. دەبێ بوتری كە لەنیو ئەو نامانەدا، چەند نامەىەك لە تورکیاوە ھاوون. یەك لەو نامانە بۆ (مس ئیف) رەوانەكراوە كە وەك دەردەكەوئ سەبارەت بە قوتابخانە مسیۆنیریەكەى كچان بێت لەخەریوت لەباكووری كوردستان. وادیارە مامۆستای ئەو قوتابخانەىە كە ژنێك بوو بەناوی (ئەنا) بەھۆى نەخۆشى كچەكەىەو نەیتوانیو ئەركى مامۆستایەتیەكەى جیبەجیبەكات. لێرەدا نووسەرى نامەكە سەبارەت بە دۆخى قوتابخانەكەى كچان نووسیویەتى:

"ئێستا كە پێویستە سەبارەت بەو پارەىە ھەوالت بەدەمى كە نەمانتوانى پێشكەشى (ئانا)ى بكەین، كاتێك ئەو لەسەر كار لابرا. ئێمە فرە وریاین كە چۆن ئەم جۆرە پارە تەرخانكراوە بەكاربھێنین. ئانا لە مالاكەى خۆى ژووریکى پێدراوو ئێمە (ئامى)مان ناردوو، كە ئەندامێكى قوتابخانەكەمانە (قوتابخانەى كچان)، بۆئەوێ لەو قوتابخانەى كچانە وانە بلێتەو، كە ئێمە پێى دەلێین "قوتابخانەى گلینەرز". (مس سیمۆر) چەند رۆژێك لەمەوپێش سەردانى ئەم شوێنەى كردوو، ئەو خۆشالبوو بە شێواز و نەزمى وانەبێژیى ئامى. دایكان پێیان راگەیاندوو كە منداڵەكانیان ھەرگیز پێشتر بەم چەشنە بەخیرایى فێرنەبوون. ھەروەھا قوتابخانەكە لەوپەرى نەزم و رێكۆپێكیدا بوو. ھەزدەكەیت شتیكى زیاتر سەبارەت بە ئاكى بزائى؟ ئەو كوردەو لەنیو خیزانێكى ئەرمەنییدا فێرى خوێندنەو بوو. كاتێك ئەوھەوآلى پەیمانگە كرێستیانییەكەى گوى لێوو، زۆر بەجۆشەو تەكای كرد كەبێت، بەلام ھىچ جلوبەرگى نەبوو لەبەرى بكات و كەسێش نەبوو ھاوکاریى بكات. لەم كاتەدا، دوو مسیۆنیر لەو ناوچەیدا بوون كە ئەوى تێدا دەژیا. دۆخەكەى ئەویان گەیاندە ئەوان. پرۆتێستانتەكانى ناوچەكە وتیان كە پێشوازییەكردنى ئامى لە قوتابخانەكە، دەبێتە ماىە مەترسێى، عەشیرەتەكەى ئەو موسولمانان و ھەرمەشیان كردوو كە ھەر كەسێك دەكوژن ئامى بەریت بۆ

خەریوت. میستەر ویلەر وتی : "ئەگەر ئۆیە بیگوازنەوہ مآلەکەہی من ، ئەوا من دەپپاریزم ". وامانزانی ئەمە کوتایی بابەتەکەہیہ، کاتیک لەبەر مەیانیکدا ھاتوھاوار پەیدا بوو، ئەو کچە کوردە لەھەوشەکەیاندا بوو، پیاویک کە چەندین سالە لەئێو کورداندا دەژیا، بردوویەتی و بەھێواشی لەگەڵی چووئەدەرەوہ. ھەر وہا کچەکانی ئێمەش بەوہ زۆر خۆشحالبوون. وایدەچوو ئەمانە وابیربکەنەوہ کە بیباوہریکی راستیینە ھەہیہ کە کاری بۆیکەن. ھەربۆیە ئەو کچە خیرا شۆردراو و قژی شانەکرا. ھەر وہا ھەندیک جلو بەرگی پندرا ھەتاوہکو ھەندیکی بۆ دروستدەکەن. ئەو لەکۆمەلەہی (فال ریفەر) خۆراک و بەرگی پندرا. ئەو کچە لەماوہی دوو سالدا ئەوہندە زۆر فیربووہ کە دەتوانیت لەقوتابخانە کچان فیرکار بیت. ئێمە رینگەہی پینادەین کە بەتەنیا بچیتە دەرەوہ، ئەوہش لەترسی تورکان کە داواکارن بەسەرییەوہ. ھیوادارین خودا رینگەہی لەبەردەمدا والابکات، بۆئەوہی لەپیناوی گەلەکەہی کاربکات، کاتیک کۆرسی خۆیندەکەہی تەواو دەکات...! "

BV
2612
.W87

Miss C. A. Sager

A 551093 i

STORAGE
5.11.1

WOMAN'S WORK

FOR

WOMAN.

SEPTEMBER, 1872.

WOMAN'S FOREIGN MISSIONARY SOCIETY OF THE PRESBYTERIAN CHURCH,

1334 CHESTNUT STREET, PHILADELPHIA.

WOMAN'S PRESBYTERIAN BOARD OF MISSIONS OF THE NORTHWEST, CHICAGO.

MARSOVAN.

Salary of Miss Eliza Fritcher	\$313 00
“ “ Miss Fannie E. Washburn	313 00
Three Bible-Women	150 00
Girls' Preparatory School	330 00
Repairs Girls' School	120 00
Girls in Boarding-School	750 00
Salary of Mrs. Amelia A. Leonard	313 00

SIVAS.

Salary of Miss Flavia S. Bliss	\$313 00
Girls' High School	180 00
Village Schools	165 00

MANISSA.

Salary of Miss Phebe L. Cull	\$450 00
“ “ Miss Hattie G. Powers	450 00
Girls' School at Ak Hissar	45 00

BROOSA.

Five Scholarships	\$150 00
Total, Western Turkey	— \$11,896 00

CENTRAL TURKEY.—AINTAB.

Salary of Miss Myra A. Proctor	\$388 00
“ “ Miss Ellen M. Pierce	368 00
Girls' Boarding-School, Teachers, Steward, Matron, &c.	886 00
Village Schools	394 00
Bible-Readers	150 00
Tours of Mission Ladies	200 00
Translation Fund to prepare Schoolbooks	100 00

MARASH.

Salary of Mrs. Giles F. Montgomery	\$388 00
Total, Central Turkey	— 2,894 00

EASTERN TURKEY.—HARPOOT.

Salary of Miss Harriet Seymour	\$344 00
“ “ Miss Caroline E. Bush	344 00
“ “ Mrs. Caroline R. Allen	344 00
Ten Bible-Women	167 00
Female Seminary	855 00

VAN.

One-half Salary of Misses C. and M. Ely	\$344 00
Salary of Mrs. M. W. Reynolds	344 00
Bible-Woman	30 00
Girls' Boarding-School	220 00

covered with smoke and dirt, will reflect the light coming indirectly from your gifts. Please accept my warm thanks, too, for my beautiful case. To use an Armenian idea, "It came very sweet to me that you should remember *me*." The gift is all the more pleasant from the fact that it is associated with your gatherings, and is the work of your hands, precious gleaners. May its place be many times filled by some rich Boaz, who will deal as bountifully with you as he did with the lovely Ruth.

AMY.

Now I must tell you what we did with the money that we could not give to Anna when she was taken from the work. We are very careful how we use this "consecrated money." Anna has given a room in her house, and we have sent Amy, a member of our school (female seminary), to teach a girls' school there, which we call the Gleaners' School. Miss Seymour visited it a few days ago, and was very much pleased with Amy's manner of teaching and discipline. The mothers told her that the children never improved so fast before, and that the school was very orderly. Will you wish to know something more about Amy? She is a Koord and learned to read in an Armenian family. When she heard of the seminary she begged earnestly to come, but she had nothing to wear, and no one to help her. About this time two of the missionaries were in the region where she lived, and her case was pointed out to them; the Protestants of the place said it would be dangerous to receive her at the school, as her tribe were Mohammedan, and had threatened to kill any one who should take her to Harpoot. Mr. Wheeler said, "If you will deliver her at my house, I will protect her." We thought this the end of the matter, when one morning the cry was made, "That Koordish girl is in the yard!" A man who had lived many years among the Koords took her and quietly came off with her, and our girls were greatly rejoiced. They seemed to think that they too had a real heathen to work for. She was soon bathed, her hair combed, and change of

garments loaned her till she could have some made. She is fed and clothed by a society in Fall River, and has learned so much in two years that she can teach a girls' school. We do not let her go out alone, for fear of the Turks, who would claim her. We hope God will open the way for her to work for her own people when she finishes her course. She is yours to pray for now, and I am sure you would think the money well spent on that school if you were on the ground.

ANOTHER JUHAR.

But this does not use up all the money. So I have also given you another Juhar. I think I told you that Juhar and Kohar both mean jewel. Now this Juhar is a real diamond of the first water; she is one of our old students; she is one whom to know is to love, and we felt she could do a good work in the part of the city where she lives. She now goes from house to house, and is giving lessons in the Scriptures to quite a number of women. We do not think it sufficient that she visit and pray with these families, but try to persuade them to read, and to help those who cannot yet understand what they read. She is expected to labor most among new families who have not yet received the truth, but willing to read and listen to religious instruction. We try to help those who, when they see the light, will come to it. Then we try to impress upon each his or her personal responsibility. We promise not a bed of roses, or a path that will always be pleasant. We try to show them what Christ meant when he said, "If any man will come after me, let him deny himself, and take up his cross *daily*, and follow me." Some come for the "loaves and the fishes," but soon leave us and go their own way. I hope you and the dear gleaners will make "much prayer" for this, your second Juhar, whom we give you till Anna can resume her work.

"ALL the ends of the world shall remember and turn unto the Lord."

كورد لهبیره وهرییهکانی قهشه (سی نیچ ویلەر) دا

قهشه سی نیچ ویلەر (۱۸۲۳-۱۸۹۶)، ئهو قهشه مسیونیره ئهمریکییهی که لهناوهر استی سهدی نۆزدهبهدا، بۆ کاری مژدهبهیری هاتوته ئیمپراتوری عوسمانی و دهییهکی تهمنی لهناوچهکانی رۆژهلاتی ئیمپراتورییهکهو کوردستانی باکور، بهتاییهتی لهشاری خهرپوت، بردوتهسەر، لهسالی ۱۸۶۸دا، لهشاری نیۆرک، بیره وهرییهکانی خۆی لهکتیبیکی ۳۳۰ لاپهههیدا، بهناونیشانی "دهسال لهسەر فورات یان روونکردنهوی سیاسهتی سههرتایی مسیونیری"، چاپ و بلاکردهوه. ههرچهنده بهخویندنهوی ئهم کتیه ههر لهسهرتاوه ههسندکههیت که زالبوونی رۆحی کریستیانیی بهسهر نووسهرکهیدا، وایکردوه که وهک کهسیکی لاگر دهر بکهویت، ئهوهش شتیکی ئاساییه چونکه ناوبراو قهشهو مسیونیربووهو تیروانینی بۆ رووداوهکان لهسهر بنهای ههست و تیروانینی تاییهتی خۆ بووه. بهلام هینتا چهندین زانیاری و بابتهگلی گرنهگ لهم کتیهدا ههس که نابیت فهراموش بکرین و دهکریت لهنووسینهوی میژووی کوردا سوودی لی وهر بگریت، بهتاییهتی، میژووی چالاکیی مژدهبهیری ئهمریکیی لهشاری خهرپوت.

شایهنی باسه، ههر لهم کتیهدا، لهچهندین شوین ناوی کورد هاتوه که گرنگی تاییهتی خۆی ههیهو دهکریت لیرهدا بهخیرایی ئاماژهیان بۆ بکهین. ویلەر له لاپههه ۲۱ و ۲۲ ی کتیهکهیدا، کاتیک باس لهزمانه سههرهکییهکانی خهلکانی تورکیای عوسمانیی دهکات، ناوی زمانی بولگاری دههینیت که لهچار شاری سههرهکییدا باوبوه، ههروهها ئهرمهینی کهلنۆو خهلکی ئهرمهس و ههروهها تورکییش که زمانی جهماوهره تورکهکه بووه بهگشتیی، لهگهل یونانی و ئهرمهس و بولگارو رهگهزهکانی دیکهی ئیمپراتورییهکه که بیکهاتهی سهمههری ئهو ولاته پیکدههینن.

به‌گویره‌ی قسه‌کانی ویلەر، دکتور ریجز، وەرگیرانیکی سهرنجراکیشی ئنجیلی داوه به ئهرمه‌نه‌کانی باکوورو روژه‌ه‌لاتی تورکیا که به‌زمانی خو‌یان نووسراوه. هه‌روه‌ها دکتور گو‌دیل یش پ‌یش مردنه‌که‌ی، ئنجیلیکی ئهرمه‌نی-تورکیی داوه‌ته ئهرمه‌نه‌کان، که به‌زمانی تورکیی و پیتی ئهرمه‌نیی چاپکراوه. دکتور شافلهریش نه‌و کاره‌ی بو تورک کردوه. هه‌روه‌ها ئنجیلی عه‌ره‌بیی-تورکیی و ئنجا یونانی-تورکیی له‌هه‌مان چاپخانه. ویلەر ده‌ل‌یت: " هه‌ر چوار ئنجیله‌که‌ش به‌زمانی کوردیی کرمانجیی چاپکراوه که ئه‌لفبای ئهرمه‌نی تیدا به‌کاره‌اتوه. ئه‌مه له‌وانه‌یه که ته‌نیا کتیب بیت که تا ئیستا به‌م زمانه چاپکرا‌بیت، نه‌وه‌ی نه‌ک ته‌نیا هه‌ر له‌لایهن ریژه‌یه‌کی زور له‌کوردانه‌وه به‌کارده‌هینریت، به‌ل‌کو له‌لایهن هه‌زاره‌ها ئهرمه‌نیی و تورک و ئیزیدی و یاقوبیی و نه‌ستورییه‌کانی کوردستانیشه‌وه له به‌شه‌کانی روژه‌ه‌لاتی تورکیا له ئاسیا.

پاشان ویلەر، له‌لایه‌ره -٤٥٥٠ دا، پاش ناساندنی خه‌ل‌کی تورک و ئیزیدی، د‌یتسه‌سر کوردان و ده‌ل‌یت که نه‌وان س‌ییه‌مین تو‌یژی پ‌یکه‌ته‌ی دانیشه‌توو‌وانه‌کن. نه‌و هه‌مان قسه‌کانی (میسته‌ر ئالان) ی خه‌ریوت سه‌باره‌ت به کوردان راده‌گو‌یزیت و ده‌ل‌یت: " کهم له‌باره‌ی میژووی کوردانه‌وه ده‌زانریت، ده‌وتریت که نه‌وان له‌ره‌گه‌زی ئیرانین که شتیکی ئاوا زور ده‌گونجیت، چونکه تاوه‌کو له‌سنوری ئیران نزیک بینه‌وه ژماره‌یان زیده‌ترده‌بیت و هه‌ندیکیشیان له رهنگ وروخساردا له‌فارس ده‌چن، نه‌وش به‌ل‌گه‌یه‌کی به‌ه‌یزه. له‌نیوان زمانی فراسیی و کوردیشدا وشه‌گه‌ل‌یکی هاوبه‌ش هه‌ن. هه‌ر‌بو‌یه نه‌وه‌ی له‌هه‌ردوو دیالیکتی زمانی کوردیی ت‌یگات ده‌توانیت له‌فارسیش ت‌یگات. نه‌وان هه‌ر له‌نیو کوردستاندا قه‌تیس نه‌بوون، به‌ل‌که به‌نیو به‌شیکی زوری تورکیای ئاسیاوییدا په‌رش و بل‌اون. چیاکان شوینی هه‌لب‌زارده‌ی مانه‌وه‌و نیشه‌ج‌یوونیا‌نه. نه‌وان له‌گونه‌ بچوکه‌کانی قه‌دپالی چیا سه‌خت و دوورده‌سته‌کاندا ده‌ژین، به‌ده‌گمه‌نیش له‌گونه پ‌نده‌شته‌کاندا یان له‌شاره‌ گه‌ورمه‌کاندا ده‌ژین. نه‌وان زور به‌وه‌وه ده‌نازان و خه‌ل‌کی

شارەکان بە لاوازو ناسکۆلەو تەبیعیەت ژنانە تەماشادەکەن. دوو لقی سەرەکی لەم رەگەزە هەن، کوردی رەسەن و کوردانی قزلباش (سەرسورەکان)، هەریەک لەوانەش بەسەر چەندین خێڵدا دابەشبوون و هەر خێڵەش سەرۆکی تایبەتی خۆی هەیە. ئەو تێروانینەیی که گواهی هەموو ئەمانە دزوجهردەن لەراستیەوه دووره. زۆریان لەراستییدا جەردەبیان کردۆتە پیشە، بەلام زۆرینەیی گەورەیان بەهێمنیی لەگوندەکانیادا دەژین و کاری یاسایی دەکەن. ئەوان زۆربەیان جووتیاران و قەدیالی گەردو چیاکانیان دەچینن تەنیا بۆئەوهی پێویستیەکانیان بەدەستینن. ئەوان گاگەل و میگەلی مەرووزن بەخێو دەکەن. ئەوان پەنیری زۆر نایابیان هەیهو کەرەکشیان باشە ئەگەر بەمەشکه بیژەن و پێستەکهی هەلگیرنەوهو توکەکهی تیکەل بەکەرەکه بێت... هەروەها کاریکی ناشەریفانەشیان هەیە که ئارد تیکەلی کەرە دەکەن بۆ فرۆشتن! بەگشتیی ئەو بەرگانەیی دەپێوشن دەستکردی تایبەتی خۆیانە. هەروەها ئەوان فەرش لەخوری بەهیزی مەرە کلدریژەکانیان دەچنن، که فرە خۆراگەرەو لە نەوهیهکەوه بۆ نەوهیهکی دیکە دەمینیتەوه. کوردان موسوڵمانن، لانیکه بەناو، هەندیک رێورەسم و نەریتی ئاینیان لەنێودایە که هیشتا کەمی لەبارەوه زانراوه. ئەوهی زیاتر وەک تیکەلەیهکی سەیره لە رێورەسمی کریستیانیی و ئیسلامیی و بتپەرستی. کوردانی رەسەن زۆر بەئاینی ئیسلام باوەریان هەس، قزلباشەکان شیوازیکی دیکەیان هەیە که تایبەتە بەخۆیان. ئەوان لەترسی تورکان، بەگشتیی هەولەدەن، باوەری راستینەیی خۆیان بشارنەوه. شتیکی سەیر لەلایان ئەوهیه، پێیان وایە که رۆحی پیرۆز لەیهکیک لەنێو ئەواندا جیگیرەو بەو کەسه دەوتریت دادەو بەریزو حورمەتیکی زۆرەوه مامەلەیی لەگەل دەکریت. هەر شتیکی که ئەو بیلێت پیرۆزە. زۆربەیی قزلباشەکان، ئەگەر نەلێن هەموویان، بروایان بە یەکییتی بوون هەیە، لە وتارە ئاینیهکانیشیان بروایان بە عیسا لەخاچدراو هەیە. دەبیت ئەوه زۆر هاندەرمان نەبیت که پیمانوابیت عیسا وەک خوداوەند پەسەند بکەن، چونکه ئەوان هەموو شت بەخودا

دادهنن، عيساو موحهمه دو ههروهه ها پياوان و ئازهلان و دارو
بهردهكانيش، هموويان بو ئهوان ههه خودان!

ناوى كورد پيدهچيت له ناوى باوانيهوه كه كاردوخيهكانه،
داتاشراييت. ئهوهى كه زهينهفون لهخاكهكهى ئهوانهوه "دههزار
سوارهكه"ى كيشايهوه. ئهوان تارادهيهكى زور ئهوه جهسورى و
نههزييهى روحي باوانيان پاراستوه، زوربهيان لهراستيدا، نمونهى
پياوهتي جهستهيين، بهلام لهلايهنى هزرى و رهوشتيهوه، ويراى
عههه و ئيزديهكانيش، فره له خواوه دوورن.

"

TEN YEARS
ON
THE EUPHRATES;
OR,
PRIMITIVE MISSIONARY POLICY ILLUSTRATED.

BY REV. C. H. WHEELER,
MISSIONARY IN EASTERN TURKEY.

WITH AN INTRODUCTION
BY REV. N. G. CLARK, D.D.,
COR. SEC. A. B. C. F. M.

Go ye into all the world, and preach the gospel to every creature.
—MARK xvi. 15.

Upon this rock will I build my church, and the gates of hell shall
not prevail against it. —MATT. xvi. 18.

PUBLISHED BY THE
AMERICAN TRACT SOCIETY.
LOCKWOOD, BROOKS, AND COMPANY,
331 WASHINGTON ST., BOSTON.
A. D. F. RANDOLPH & CO., NEW YORK.

key in Asia, are occupied by missionaries of the Board. The languages here used are chiefly three: the Bulgarian, among the people of that name in the first four cities mentioned, the Armenian, among a portion of the Armenians, and the Turkish, among the mass of the people, including Armenians and Bulgarians, as well as Turks and Greeks and the other numerous races which make up that strange conglomerate, the population of Turkey. From the mission press in Constantinople, Dr. Riggs has given to the Armenians of northern and eastern Turkey an admirable translation of the Bible in their own tongue, and entered upon the same work for the Bulgarians in their language. Dr. Goodell, previous to his death, gave to the Armenians of the Central Mission and elsewhere an Armeno-Turkish Bible, that is, in the Turkish language, printed in the Armenian character, and Dr. Schaffler does the same for the Turks, by revising the translation which has been made in their tongue, the Arabo-Turkish.

From the same press has also been issued

the Græco-Turkish Bible, and the four gospels in Koormangie Koordish, using the Armenian alphabet. This is probably the only book ever printed in that language, which is used not only by a large portion of the Koords, but also by many thousands of Armenians, Turks, Yezidees, Jacobites, and Nestorians in Koordistan, the eastern portion of Turkey in Asia. From this same press have gone forth many thousands of copies of such books as The Saint's Rest, Pilgrim's Progress, Doddridge's Rise and Progress, Flavel on Keeping the Heart, Mary Lothrop, Work of the Holy Spirit, Nelson's Cause and Cure of Infidelity, James's Anxious Inquirer, Tract Primer, Hymn Books, etc., also thousands of tracts in various languages and on various subjects, and semi-monthly papers in Armenian and Armeno-Turkish.

An earnest effort, which we hope will also be persistent and successful, is now being made to throw upon the churches in this mission the support of their own pastors, as well as to give pastors to those still without them. In this hard task, made harder by the opposition of

ourselves about him ; but that other spirit ” — whose name they are careful never to profane by uttering it — “ needs to be propitiated.” So they forget God, and yield themselves up to the control of their own hearts’ lusts, as do thousands in Christian lands under another name and pretense, real Yezidees all.

Of a third class of the population, the KOORDS, I can not speak better than in extracts from a letter upon them by Mr. Allen of Harpoot. “ Of their history very little is known. It is said that they are of Persian origin, which seems quite probable. They are most numerous as we approach the borders of Persia ; somewhat resemble the Persians in form and features ; and, which is a still stronger proof, many words are common to the Persian and Koordish languages, so much so that one who understands the two dialects of the Koordish can, it is said, understand Persian. They do not live exclusively in Koordistan, but are scattered over a great part of Asiatic Turkey. The mountains are their chosen places of abode. They live in small villages in their mountain

fastnesses, and seldom, if ever, in the villages of the plains, or in the large cities. In this they take great pride, looking upon the city people as weak and effeminate.

There are two principal branches of the race, the *Koords* proper, and the *Kúzzebashes* (i. e., 'Red-heads'). Both are divided into many tribes,

each having its own chief. The impression that they are all robbers is far from the truth. Many of them, indeed, make robbery their business, but the great majority live quietly in their mountain villages, pursuing lawful occupations. They are mostly farmers, cultivating the soil of their hillsides and mountain ravines

to supply merely their own wants. They keep herds of cattle and flocks of sheep and goats. They make excellent cheese, and their butter would be good were it not churned in goat-skins, turned hair side in, so as to have too many hairs in it to suit a fastidious taste. They also have the dishonest practice of mixing flour with their butter to sell. Nearly all the cloth they use is of their own manufacture. They also weave carpets from the strong coarse

wool of their large-tailed sheep, which are very durable, lasting from generation to generation.

The Koords are Mohammedans, at least in name, but a great part of them *only* in name.

They have religious rites and ceremonies among them which as yet are little known, but seem to be a strange mixture of Christian,

Mohammedan, and heathen rites. The Koords proper are the most faithful to the Mohammedan religion. The other branch, the Kûzzlebashas, have more forms peculiar to themselves. They generally try to conceal their

real belief, from fear of the Turks. One strange doctrine among them is that the Holy Spirit dwells in one of their number. This person is called *Dada*, and is treated with great reverence, everything which he says being regarded as inspired. Many, if not all, of the Kuzzlebashas are pantheists, and in preaching to them Christ crucified, we must not be too much encouraged by their receiving him as divine, since they also receive everything as divine; Christ and Mohammed as well as

other men, — animals, trees, and rocks, — all are God to them.”

The name of the Koords seems to have been derived from that of their ancestors, the *Carduchi*, through whose territory *Xenophon* led the retreat of the famous “Ten Thousand;” and to a great degree they retain the bold, unconquerable spirit of their fathers. Many of them are really fine specimens of physical manhood, but *intellectually* and *morally* they, as well as the Arabs and the Yezidees, are very far from God.

In this category we may also include the GREEKS, who are found in considerable numbers, especially in the north, and along the coast of the Black Sea. “I distrust the Greeks even when they bring gifts,” is as just now as in classic days, at least in its application to those of the race in Turkey. That Oriental trait of character which makes almost any man anxious to oblige you by thinking and talking as you do, and especially so when he can gain anything by it, has a more intense development among certain races; and what Mr.

فیلی راگوساتی کوردان بو خوراسان لهگهشته تاییهتهکهی کاپتن (جی سی ناپیر) له نیران

ئەفسەری ئینگلیزی کاپتن جی سی ناپیر، له گهشتهکهی خۆیدا که وهک ئەرکیکی تاییهت له جونی سالی ۱۸۷۴دا لهئیران ئەنجامیداوهو لهسالی ۱۸۷۶دا لهکتیبیکی ۳۹۴ پەرهبیدا، له لهندهن چاپکردووه، کاتیک باس له شاری بجنوردی ناوهندی مهلبهندی خوراسان دهکات لهباکووری رۆژههلاتی ئیران، دهلێت:

"بجنورد- ئیلخانی یاخود سهروکهی بجنورد، لهگهڵ سهروکه رکابههکهی قوچان، سهرکردایهتی ئهو خیله کوردانه دابهشدهکهن که لهسنورهکانی باکووری رۆژههلاتی ئیران نیشتهجین . ئهو بهشیوهیهکی گشتی پۆستو پینگهیهکی زور بایهخداری ههیه، وپرای ئهوهی که ئهو بهبهراورد بهرکابههکهی، زهوییهکانی کهمتره ژماره ی خیلهکهی بچووکترو سامانیشی کهمتره. خیله کوردهکانی بجنورد بهخیلی شادیلو، ئهوانه ی قوچانیش به زهفرانلو دهناسرین.

لهسهردهمی شاعهباسی سهفهویی، یاخود لهدهورو بهری سالی ۱۶۰۰، خیله کوردهکانی رۆژئاوای ئیران، توانا دهسهلاتیکی مهزنیان پهیداکردبوو. شهرو ناکوکیه بیکوتاییهکانیان هههههه بهردهوامی لهئاشتی ئیمپراتورییهکه دهکرد. تۆماره (بلاونهکراوهکان) ی خیلهکه دهگیرنهوه، که شاعهباس راویژی لهگهڵ وهزیریکی خوی کردووه، بۆئهوهی باشتترین ریگه بو جلهوکردنی شهرو ملهپوری بههیزترین ئهو خیلانه ببینتهوه. وهزیر هانیدا که ئهستهمه بتوانیت جلهوی ئهو خیلانه بکات ههتاوهکو ئهوانه لهسهر خاکی خویان بن، چونکه دهتوانن هیزهکانی خویان یهکبخهن و لهدری دهسهلاتی ئیمپراتوری بهرگری بکهن. ههروهها ئهو پیشنیاری کرد که پێویسته بهشیک لهوانه بگوازرینهوه بو سنورهکانی خوراسانو بهتهواوی لهکوردانی خزمکانیان جیا بکرنهوه و لهوی لهنیو

تورکومانهکاندا، بواریکی زیاتریان بو تیوهگلان له غهریزه جهنگیهکانیان بو برهخسیت.

شا پلانهکهی پهسند کرد، تهنیا نارمزیهتی لهویلانه ئهوهبوو که تهواو شیاو نهوو بو جییهجیکردن. شا ئهه ئهه که گرانهه خسته سهه شانی وهزیر بوئهوهی ئههجامیبدات. وهزیر بهلهبههراوگرنتی خولیاو رهوالی ئهوانهه که دهبو لهگهئیان مامهلهبکات، بریاریدا که چهه دیارییهه لهشاوه بو سهروکخیله کوردهکان بنیریت، که ئهه دیارییهه هههیهکهه نرخ و بهههه لهوتر جیاوازییت، بهه هیوایهه که ئهه شهه هههیهه که دهکریت لهسهه ههه ههولیکی دابهشکردنی ئهه دیارییهه بقهومییت، ریگه له یهکبوون و کووونهوهی ئهواتن بگریت و لانیکهه ماوهی درژی پی بدات دهست بهسهه ئهه رارهه ریگیانههه بگریت که روو لهولاتی کوردان دههه. پلانهکهه ئهه بهشیوهیهکی سههسوههیهه سههههوت. سههروکخیلهکان ههه زوو چهکیان لهیهکتری راکیشاو ئهوان دواخواستی خویان ئاراستهه شا کرد، ئههیش فههمانیکرد که کیشهه خویان بهخویان چارهسهه بکهه، ئهوانیش ئهه کارههیان بهشیوهه موديله کوردیهه رهسهههه کرد. کاتیک ئهه شهه هههیهه گههسته لوتکه، هیزهکانی شاههنشاهی رژانه ولاتهکهوه و لایهه بههیزیان گرت و لایهه نههیههکانی دیکههیان خزانههه لاکانی خویانهوهه ئهوانیان بهخویان و خیزانهکانیانهوه بهدیگرت که ژمارههیان ۱۰۰۰۰۰ خیزان بووه ههههویان که نیک بهنیو ملیون کهه بوون، رهوانهه روژهههلاتی دووریان کردن.

ئهه خیله دوورخراوانه بریتیبوون له خیل شادیلو، زههفرانلو، کههوانلو، ئامانلو.

ئهوان ولاته نوییهکهه خویان بیی که لهلایهه تورکمانهکانهوه سهههریژه، ئهوانهه که بالادهستی تهواویان بهسهه تورکانی گیهیلی و دانیشتهوانه فارسهکهوه ههههه. دهبو ئهوانه له ئههتاک و ئهه دوله بهپیتانه دهههکهه که لهبههه باکووری زنجیرهه پشتی مهشهه و نیشاپورو بوستامهههه.

بەچونە نێو ئەتاک لە دەرگەزەو، تورکومانەکانیان لەتێجان و سیروکس دەرکردو بەرەو رۆژئاوا کشان، عیشقنابادو ئانوو لەومرگا بەنابانگەکانی نیسایان داگیرکرد. لەسایەى پارێزگارى ئەواندا، شارەکانى مېهان، ئەبىقېرت و چەهچەهە بونىادنزانەو خەلکيان تىچوو، تورکومانەکان لەهەرشوئېننىک لەمپەرىکى نەپريان لەو سوارە کوردانە لەبەردەم خۆياندا دەبينىهەو کە وەک خۆيان چالاک و جەسوور بوون.

پاش مردنى شاعەباس، نيشينگە کوردهکان بەشداریی ئەو بێنەزمییه گشتییهيان کرد کە ولاتەکەى گرتەو. هەروەها خێلەکان پاش چەند سالیکی کەم، ناچاربوون ئەتاکەند جیبهێلن و لەچاپاکان بپەرنەو. ئەوان لەقوچان نيشتهجیيوون، شوئېننىک کە تاوێکۆ ئیستا قەلاکۆنەکەى ماوێ کەدەوتریت لەلایەن ئەوانەو دروستکراو. ئەم وێرانیه بەناوی (قەلا کورد) ناسرەو.

زەفرانلو، بەهێزترین خێل بوو، دەستی بەسەر چناراندا گرت، کە ناوچەیهکى بەپیتەو لەورگای باشى هەیه... کەیانلو زەوییهکانى نێوان چناران و قوچانى داگیرکرد و هەموو چیاکانى هەتاوێکۆ دەرگەز گرت. ئەمانلو لەباشوور لەنێوان قوچان و نیشاپور نيشتهجیيوو. خێلى شادیلو، کە ئەوانى دیکە دژی ئەو یهکیانگرتبوو، ناچاربوو بەرەو رۆژئاوا، بەرەو ولاتە گردهلانهکە بپروات، بەرەو گورگان لەرۆژئاوا بەرەو ئەتریک لەباکوورى رۆژئاوا بکشیت.

STRICTLY CONFIDENTIAL.

COLLECTION
OF
JOURNALS AND REPORTS

RECEIVED FROM

CAPTAIN THE HON. G. C. NAPIER,
BENGAL STAFF CORPS,

ON

SPECIAL DUTY IN PERSIA.

1874.

LONDON:
PRINTED BY GEORGE E. EYRE AND WILLIAM SPOTTISWOODE,
PRINTERS TO THE QUEEN'S MOST EXCELLENT MAJESTY.
FOR HER MAJESTY'S STATIONERY OFFICE.

1876.

Number and Name of Belook.	General Description.
6. Feroomad -	A small hilly tract lying across the Kal-Shor on the borders of Jouven and Subzwar. The villages of Feroomad and Firoozabad, and a few small hamlets, compose the belook. Feroomad was formerly a large and important village. The plateau on which it stands is wide and has a fine trap soil, but the supply of water is scanty, and has been decreasing for many years.

Revenue.—The nominal land revenue assessment of the district amounts to 16,000 toman in cash and grain.

<i>Population.</i> —Rural	-	-	-	25,000
Towns of Shahrood and Bostam	-	-	-	7,000
Total	-	-	-	<u>32,000</u>

SECTION II.

Chiefship of Bujnoord.

- „ Koochan.
- „ Deregez.
- „ Kelat-i-Nadiri.

APPENDICES.

Estimate of population, &c., of border.

Bujnoord.—The Eelkhanee or chief of Bujnoord divides with the rival chief of Koochan the command of the Koord tribes settled on the north-east frontier of Persia, and has on the whole a more important position, though his lands are inferior and his tribe fewer in number and less wealthy than that of his rival.

The Bujnoord tribe of Koords is known as the Shahdiloo, the Koochan tribe as the Zaferanloo.

Origin of the
Koord settle-
ments.

In the reign of Shah Abbass Safavi, or about the year 1600, the Koord tribes of the west of Persia had attained to great power, and by their endless dissensions and violent feuds threatened constantly the peace of the empire. The annals (unpublished) of the tribe relate that Shad Abbass took counsel with his ministers as to the best mode of curbing his powerful and unruly feudatories.

It was urged by his Vizier that it was impossible to control them properly while they remained in the same tract of country and able to unite in resisting the Imperial power, and he suggested that a portion of them should be removed to the Khorassan border, where they would be completely separated from their kinsmen, and would find among the Turkomans ample scope for the indulgence of their warlike instincts.

The Shah approved the plan, the only objection to which was its apparent impracticability, and laid on the shoulders of the Vizier the difficult task of carrying it into execution. Judging well the temper of the people he had to deal with, the Vizier determined to send to the principal Koord chiefs a number of presents from the Shah of very unequal value, in the expectation that such violent disputes would ensue on any attempt at distribution as would prevent a combination for at least a sufficiently long time to enable him to seize the important passes into the Koord country. His plan succeeded admirably, the chiefs were shortly in arms against each other; they made a last appeal to the Shah, who sent them orders to settle the matter among themselves, which they proceeded to do in true Koord fashion. When the disturbance was at its height, the Royal troops entered the country, and, siding with the stronger factions, drove the opposing party into its forts, and capturing these in succession, marched the whole of their garrisons, to the number of 100,000 families or about half million of souls, off into the far east.

The expatriated tribes were the Shahdilloo, the Zaferanloo, the Kywanloo, and the Amanloo.

They found their new country overrun by the Turkomans, who had acquired a complete superiority over the Gerayli Turks and Persians inhabiting it, and had driven them out of the "Atak" and the fertile valleys of the north side of the chain down to Mashad, Nishapoor, and Bostam.

Entering the "Atak" from Deregez, the Koords drove the Turkomans off to the Tejen and Serruks, and extending west occupied Ishkabad, Annau, and the famous pastures of Nissa. Under their protection the towns of Mihna, Abivert, and Chahcha were rebuilt and re-peopled, and the Turkomans found everywhere an impenetrable barrier of Koord horsemen as active and as daring as themselves.

After the death of Shah Abbass the Koord settlements participated in the general disorganization of the country, and the tribes were after a few years forced to leave the Atak and recross the mountains. They settled at Koochan, where there is still shown the ruins of an old fort said to have been the first constructed by them. The ruin is known as Koord Kila.

The Zaferanloo, the most powerful tribe, occupied Chinaran, a fertile tract with fine pastures, at the head of the Kashaf Rood the stream draining the plain of Mashad, and Koochan, in the plain at the head of the Attek. The Kywanloo occupied lands between Chinaran and Koochan, and held all the mountains as far as Deregez. The Amanloo settled south between Koochan and Nishapoor. The tribe of Shahdilloo, against whom the others had combined, was forced to move to the west into the hilly country draining west into the Gurgan and north-west into the Attek.

Even at that time the villages of the Gerayli Turks on the northern feeders of the Attek had been destroyed, and the Shah-